

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2019. gada 23. aprīlī

lietā Nr. 2018-12-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Sanita Osipova, tiesneši Ineta Ziemele, Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska un Jānis Neimanis,

pēc pieteikuma par lietas ierosināšanu, kuru iesnieguši divdesmit 12. Saeimas deputāti: Boriss Cilevičs, Igors Pimenovs, Ivans Ribakovs, Jānis Tutins, Artūrs Rubiks, Sergejs Potapkins, Ivars Zariņš, Romans Miloslavskis, Jeļena Lazareva, Jūlija Stepaņenko, Andris Morozovs, Jānis Urbanovičs, Raimonds Rubiks, Vladimirs Nikonovs, Jānis Ādamsons, Vitālijs Orlovs, Mihails Zemļinskis, Igors Zujevs, Sergejs Mirskis un Sergejs Dolgopolovs (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs),

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, kā arī 17. panta pirmās daļas 3. punktu,

piedaloties Pieteikuma iesniedzēja pārstāvim – Borisam Cilevičam –, kā arī institūcijas, kas izdevusi apstrīdētos aktus, – Saeimas – pilnvarotajai pārstāvei Ilzei Tralmakai,

ar tiesas sēdes sekretāri Baibu Tropiņu,

2019. gada 26., 27. februārī un 19., 20. martā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu „**Par 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmās daļas, otrās daļas vārdu**

„pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus”, 3. panta pirmās daļas vārda „pamatizglītības” un 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Izglītības likums pieņemts 1998. gada 29. oktobrī. Tas ir vairākas reizes grozīts. 2018. gada 22. martā Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Izglītības likumā” (turpmāk arī – Grozījumi Izglītības likumā). Šā likuma 1. panta pirmā daļa paredz papildināt Izglītības likuma 9. pantu ar 1.¹ daļu šādā redakcijā:

„(1¹) Privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā.”

Savukārt šā panta otrā daļa paredz izteikt Izglītības likuma 9. panta otrās daļas, kas noteic izglītības iestādes, kur var iegūt izglītību citā valodā, 1. un 2. punktu šādā redakcijā:

„1) izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem;

2) izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus”.

Grozījumu Izglītības likumā 3. panta pirmā daļa paredz aizstāt Izglītības likuma 41. panta pirmajā daļā vārdus „attiecīgajā valsts izglītības standartā” ar vārdiem „valsts pamatizglītības standartā”. Līdz ar to Izglītības likuma 41. panta pirmā daļa jaunajā redakcijā noteic:

„(1) Mazākumtautību izglītības programmas izstrādā izglītības iestāde, izvēloties kādu no valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijās vai valsts pamatizglītības standartā ietvertajiem izglītības programmu paraugiem.”

Savukārt Grozījumu Izglītības likumā 3. panta otrā daļa paredz papildināt Izglītības likuma 41. pantu ar 1.¹ un 1.² daļu šādā redakcijā:

„(1¹) Mazākumtautību izglītības programmās no 1. klases līdz 6. klasei mācību satura apguve valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 50 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

(1²) Mazākumtautību izglītības programmās no 7. klases līdz 9. klasei mācību satura apguve valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.”

Atbilstoši Grozījumu Izglītības likumā 7. pantam par pārejas noteikumiem, apstrīdētās normas stājas spēkā pakāpeniski – grozījumi 9. pantā, kuri paredz panta papildināšanu ar 1.¹ daļu un otrās daļas 2. punkta izteikšanu jaunā redakcijā, kā arī grozījumi 41. panta pirmajā daļā, kuri paredz vārdu aizstāšanu tajā un panta papildināšanu ar 1.¹ un 1.² daļu, stājas spēkā 2019. gada 1. septembrī (attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmu īstenošanu un pamatizglītības programmu īstenošanu 1.–7. klasē), 2020. gada 1. septembrī (attiecībā uz pamatizglītības programmu īstenošanu 8. klasē un vidējās izglītības programmu īstenošanu 10. un 11. klasē) un 2021. gada 1. septembrī (attiecībā uz pamatizglītības programmu īstenošanu 9. klasē un vidējās izglītības programmu īstenošanu 12. klasē).

Vienlaikus, proti, 2018. gada 22. martā, Saeima pieņēma arī likumu „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” (turpmāk arī – Grozījumi Vispārējās izglītības likumā). Šo grozījumu 2. pants paredz izteikt Vispārējās izglītības likuma 43. panta tekstu šādā redakcijā:

„(1) Vispārējās vidējās izglītības programmu obligāto saturu nosaka valsts vispārējās vidējās izglītības standarts.

(2) Nepārsniedzot šā likuma 44. pantā noteikto mācību stundu slodzi nedēļā un mācību stundu skaitu dienā, izglītības iestāde vispārējās vidējās izglītības programmā papildus var ietvert valsts vispārējās vidējās izglītības standartā neminētus mācību priekšmetus, tai skaitā mazākumtautības dzimto valodu un ar mazākumtautību identitāti un integrāciju Latvijas sabiedrībā

saistītu mācību saturu” (turpmāk kopā ar apstrīdētajām Izglītības likuma normām arī – apstrīdētās normas).

Atbilstoši Grozījumu Vispārējās izglītības likumā 3. punktam grozījumi par 43. panta izteikšanu jaunā redakcijā stājas spēkā 2020. gada 1. septembrī (attiecībā uz vidējās izglītības programmas īstenošanu 10. un 11. klasē) un 2021. gada 1. septembrī (attiecībā uz vidējās izglītības programmas īstenošanu 12. klasē).

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 12. Saeimas deputāti – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 112. pantam, kas uzliek valstij pienākumu ievērot vecāku tiesības nodrošināt saviem bērniem tādu izglītību, kāda atbilst viņu reliģiskajai pārliecībai un filozofiskajiem uzskatiem, kā arī pienākumu nodrošināt izglītības pieņemamību tās adresātiem. Pieteikuma iesniedzējs tiesas sēdē pauda viedokli, ka tiesības uz izglītību citstarp izpaužas kā izvēles brīvība valsts izveidotas izglītības sistēmas ietvaros. Izglītībai pēc tās formas un satura, ieskaitot programmas un mācīšanas metodes, vajagot būt pieņemamai adresātiem – izglītojamiem un viņu vecākiem.

Pieteikuma iesniedzējs uzsver, ka likumdevējam, izvēloties izglītības politikas īstenošanas līdzekļus, esot jāpanāk iespējami taisnīgs līdzsvars starp dažādu sabiedrības locekļu interesēm. Tāpat esot nodrošināma arī personu līdzdalības tiesību ievērošana lēmumu pieņemšanā. Izstrādājot apstrīdētās normas, neesot aptaujāti pedagogi un vecāki. Apstrīdēto normu adresātu viedokļi neesot atspoguļoti abu likumprojektu anotācijās. Daudzi pie mazākumtautībām piederšie izglītojami un viņu vecāki apstrīdētās normas neatbalstot. Kopumā ievērojama sabiedrības daļa, kuru apstrīdētās normas tieši skar, esot pret šīm normām un vispār pret valsts politiku mazākumtautību izglītības jomā.

Pieteikuma iesniedzējs tiesas sēdē uzsvēra, ka apstrīdēto normu pieņemšanas procesā nav ievēroti mazākumtautību sabiedrisko organizāciju iebildumi. Likumprojektu anotācijas saturot nepilnīgu un sagrozītu informāciju par mazākumtautību sabiedrisko organizāciju atbalstu šiem likumprojektiem.

Apstrīdētās normas neesot balstītas uz visaptverošiem socioloģiskajiem pētījumiem. Tie pētījumi, uz kuriem atsaucas Izglītības un zinātnes ministrija, neesot tieši saistīti ar aktuālo situāciju skolās. Daudz precīzāki rādītāji esot valsts pārbaudījumu un eksāmenu rezultāti. Neesot analizētas arī tādas problēmas kā skolotāju trūkums, mācību metodika, reģionālās atšķirības. Šādas analīzes trūkums varot apgrūtināt izglītības mērķu sasniegšanu un kaitēt izglītības kvalitātei. Līdz ar to nevarot uzskatīt, ka pamattiesību ierobežojums būtu noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējs norādīja, ka bilingvālās izglītības modelis ir vērtējams kā Latvijas ieguvums. Šāds paralēls skolu modelis nevarot tikt raksturots kā segregācija, proti, atsevišķu izglītības sistēmu uzturēšana (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 4. sēj. 148.–149. lpp.*).

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka valsts var noteikt minimālo izglītības standartu, kas atbilst izglītības mērķim. Taču apstrīdētās normas ieviešot tādu ierobežojumu, ko nevarot uzskatīt par minimālo izglītības standartu. Tās ierobežojot pedagogu akadēmisko brīvību attiecībā uz izglītības mērķu sasniegšanas līdzekļu izvēli. Iepriekš Latvijas izglītības sistēmā mazākumtautību valodu lietojums bijis plašāks, bet ar apstrīdētajām normām to lietošana izglītības programmās tiek nesamērīgi sašaurināta. Tādējādi pašreiz situācija esot citāda nekā 2005. gadā, kad Satversmes tiesa lietā Nr. 2004-18-0106 vērtēja līdzīgus jautājumus, kas saistīti ar mazākumtautību valodu proporciju izglītības procesā. Minētajā lietā tiesas izdarītie secinājumi neesot attiecināmi uz apstrīdētajām normām.

Pieteikuma iesniedzējs atsaucas arī uz Eiropas Komisijas par demokrātiju caur tiesībām (turpmāk – Venēcijas komisija) secinājumiem par Ukrainas Izglītības likuma normām. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka Venēcijas komisijas secinājumi ir piemērojami arī Latvijas situācijā.

Apstrīdētās normas neatbilstot arī Satversmes 91. panta otrajā teikumā ietvertajam diskriminācijas aizlieguma principam, kas nepieļaujot diskrimināciju uz valodas pamata. Attiecīgi tas arī izglītības sistēmas ietvaros

prasot atšķirīgu attieksmi pret izglītojamiem, kuru dzimtā valoda konkrētajā valstī ir uzskatāma par mazākumtautības valodu.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējs uzsvēra, ka Latvijā visi pie mazākumtautībām piederošie izglītojamie ir vienādos un salīdzināmos apstākļos. Apstrīdētās normas paredzot diskriminējošu attieksmi pret mazākumtautību izglītojamiem, kuru dzimtā valoda nav viena no Eiropas Savienības (turpmāk – ES) oficiālajām valodām (piemēram, krievi, ukraiņi, baltkrievi), salīdzinājumā ar izglītojamiem, kuri arī pieder pie mazākumtautības, bet kuru dzimtā valoda ir kāda no ES oficiālajām valodām (piemēram, poļi, lietuvieši, igauņi). Vidējās izglītības pakāpē tikšot saglabāta iespēja iegūt izglītību ES oficiālajās valodās, bet ne valodās, kuras nav ES oficiālās valodas. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka šajā aspektā apstrīdētajām normām nav legītīma mērķa.

Apstrīdētās normas neatbilstot arī Satversmes 114. pantam, jo mazākumtautību valodu lietošanas samazinājums atņemot izglītojamiem būtisku nacionālās identitātes saglabāšanas un attīstīšanas priekšnosacījumu.

Pamatojot apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmes 114. pantam, Pieteikuma iesniedzējs atsaucas uz Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk arī – Minoritāšu konvencija) 14. panta 2. punktu. Atbilstoši tam valstij esot aktīvi jārīkojas, lai efektīvi aizsargātu nacionālās minoritātes, nepieciešamības gadījumā veicot saprātīgus pielāgošanas pasākumus. Apstrīdētās normas neparedzot šādus pasākumus, piemēram, izņēmumus, kas ļautu īstenot pielāgošanas pasākumus attiecībā uz skolotāju pieejamību, atsevišķu skolēnu un vecāku grupu, piemēram, skolēnu ar vājām latviešu valodas zināšanām, tostarp patvēruma meklētāju, bēgļu un nesenu imigrantu, interešu ievērošanu (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 17. lpp.*).

Gan pieteikumā, gan tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējs atsaucās arī uz Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību konsultatīvās komitejas (turpmāk – Konsultatīvā komiteja) viedokļos ietvertajām atziņām par konvencijas īstenošanu Latvijā. No tām izrietot, ka

Konsultatīvā komiteja pauž bažas sakarā ar to, ka samazinās iespējas iegūt izglītību mazākumtautību valodās.

Pieteikuma iesniedzējs uzsvēra, ka tā sniegtie argumenti attiecas uz izglītības iegūšanu mazākumtautību valodās gan valsts, gan pašvaldību, gan arī privātajās izglītības iestādēs.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētos aktus, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. un 114. pantam.

Saeima vērš uzmanību uz to, ka apstrīdētās normas tieši nenoteic valodu lietojuma proporciju izglītības ieguvē, pret ko pēc būtības iebilst Pieteikuma iesniedzējs. Valsts valodas un citu valodu lietojuma proporciju pamatizglītības pakāpē nosakot 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 3. panta otrā daļa, kas izskatāmajā lietā neesot apstrīdēta.

Izskatāmajā lietā esot jāņem vērā padomju okupācijas rezultātā izveidojusies sarežģītā etnodemogrāfiskā situācija, proti, tas, ka Latvijas okupācijas laikā vienīgā privileģētā tautība bija krievi, kuriem attiecīgi bija nodrošināta bērnu izglītošana dzimtajā, t. i., krievu valodā (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 20. lpp.*). Tiesas sēdē Saeimas pārstāve I. Tralmaka uzsvēra, ka padomju okupācijas laikā īstenotā rusifikācijas politika nebija vērsta uz Latvijā iebraukušo padomju migrantu sociālo integrāciju. Viņiem neesot bijis pienākuma apgūt latviešu valodu, savukārt visiem Latvijā dzīvojošajiem latviešiem un pie mazākumtautībām piederošiem iedzīvotājiem bijis pienākums apgūt krievu valodu. Tādējādi ar rusifikācijas politiku esot nomākta citu tautību nacionālā identitāte.

Apstrīdētās normas esot posms, ar ko noslēdzoties vienotā, divdesmit gadu laikā īstenotā reforma, kas vērsta uz valsts valodas nostiprināšanu izglītības sistēmā un paredz pakāpenisku un saudzējošu pāreju uz mācībām valsts valodā.

Latvijas valsts valodas politiku nevarot aplūkot atrauti no valsts valodas situācijas un mazākumtautību valodu izplatības līmeņa. Kopumā latviešu

valodas prasme Latvijā joprojām esot mazāk izplatīta nekā krievu valodas prasme. Saeima uzsver, ka saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem par iedzīvotāju nacionālo sastāvu valstsniecība joprojām, arī 2018. gadā, pēc būtības ir minoritāte vairākās lielajās pilsētās – Rīgā, Daugavpilī – un visā Latgales reģionā. Valsts valodas zināšanu nostiprināšana esot process, kas turpinās, mainoties un attīstoties sabiedrības struktūrai, ģeopolitiskajai situācijai un citiem valodu ietekmējošiem faktoriem.

Saeima uzsver, ka spēja brīvi lietot valsts valodu nodrošina iekļaušanos darba tirgū, kā arī brīvu pieeju un izvēles iespējas attiecībā uz informācijas telpu. Personas, kurām valsts valodas zināšanu trūkuma dēļ ir pieejama informācijas telpa tikai vienā valodā, Latvijas gadījumā – krievu valodā, esot pakļautas šīs informācijas telpas ietekmei. Tādēļ esot būtiski nodrošināt to, ka mazākumtautības var bez grūtībām lietot dažādus informācijas avotus, tostarp arī valsts valodā, lai salīdzinātu un kritiski izvērtētu iegūto informāciju. Tas esot būtisks priekšnoteikums tam, lai personas varētu kvalitatīvi piedalīties Latvijas – demokrātiskas tiesiskas valsts – publiskajā diskursā.

Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja uzskatam, ka Minoritāšu konvencijas 14. panta otrais teikums liegtu reformēt izglītības sistēmu, palielinot tajā valsts valodas lietojuma proporciju. Reglamentējot mazākumtautību valodu lietojumu izglītībā, vajagot līdzsvarot divus mērķus – saglabāt un attīstīt pie mazākumtautībām piederošu personu identitāti un valodu un integrēt pie mazākumtautībām piederošās personas sabiedrībā, kurā tās dzīvo.

Latvijas izglītības sistēmā mazākumtautību valodas, īpaši krievu valoda, neesot uzskatāmas par apdraudētām. Krievu valoda tiekot brīvi lietota privātajā un noteiktos gadījumos arī publiskajā sfērā. Krievu valoda tās vēsturiskās dominances rezultātā Latvijā esot visplašāk lietotā un pat privileģēta mazākumtautības valoda. Tajā runājošiem iedzīvotājiem esot dzimtajā valodā pieejama gan prese un citi plašsaziņas līdzekļi, gan daudzveidīgs kultūras pasākumu klāsts. Latvijas kinoteātros un televīzijas pārraidēs tiekot nodrošināts subtitru tulkojums krievu valodā. Apstrīdētās normas neliedzot

mazākumtautību bērniem nedz lietot savu dzimto valodu, nedz arī apgūt un attīstīt savu kultūru. Izglītības sistēma kopumā un it īpaši bērna attīstībai un identitātes veidošanai nozīmīgākajā izglītības sākuma posmā nodrošinot pietiekamas iespējas apgūt dzimto valodu. Savukārt valsts valodas mācīšana no 1. klases dodot bērnam iespēju uzsākt valsts valodas apguvi pietiekami agrīnā vecumā un tādējādi viņam nodrošinot pilnvērtīgai līdzdarbībai sabiedrības dzīvē nepieciešamās valsts valodas zināšanas.

Venēcijas komisijas viedoklis par Ukrainas izglītības sistēmu neesot attiecināms uz Latviju. Esot jāņem vērā katras valsts īpašie apstākļi, tostarp vēsturiskā un politiskā situācija, kā arī valsts tiesību sistēma.

Saeima pauž uzskatu, ka Satversmes 112. pantā nav ietvertas vecāku tiesības neierobežoti izvēlēties bērna mācību valodu, bet uzsver, ka apstrīdētās normas neliedz vecākiem īstenot savas tiesības un piedalīties bērnu izglītības procesā tiktāl, ciktāl viņiem šādas tiesības ir piešķirtas atbilstoši Satversmes 112. pantam.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāve I. Tralmaka uzturēja atbildes rakstā pausto viedokli. Viņa uzsvēra, ka ne Satversmes 112. pants atsevišķi vai kopsakarā ar Satversmes 91. vai 114. pantu, nedz Latvijai saistošie starptautiskie dokumenti mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā neuzliek valstij pienākumu garantēt mazākumtautības valodai izglītības sistēmā tādu pašu lietošanas apjomu kā valsts valodai. Valsts valoda un mazākumtautību valodas neesot salīdzināmas ne pēc statusa, ne funkcijām. Viens no būtiskākajiem izglītības mērķiem esot valsts valodas apguve tādā līmenī, lai izglītojamais spētu pilnvērtīgi piedalīties Latvijas demokrātiskajos procesos, turpināt izglītību nākamajā izglītības pakāpē un iesaistīties darba tirgū. Tādējādi esot nepieciešams nodrošināt vienlīdzīgas tiesības apgūt valsts valodu.

Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja apgalvojumam, ka apstrīdēto normu pieņemšanas procesā neesot pietiekami uzklauti mazākumtautību pārstāvji. Saeimas kārtības rullis garantē plašas iespējas noteiktā termiņā iesniegt priekšlikumus likumprojektam, aizstāvēt tos atbildīgās komisijas sēdēs

un izteikties debatēs Saeimas sēdēs. Mazākumtautību pārstāvju viedoklis apstrīdēto normu pieņemšanas procesā esot pienācīgi uzklausīts un izvērtēts.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. un 114. pantam.

Ministrija uzsver, ka izskatāmajā lietā galvenā nozīme ir latviešu valodas – Latvijā vienīgās valsts valodas – nostiprināšanai. Valstij esot pienākums izveidot tādu izglītības sistēmu, kas nodrošinātu iespējas efektīvi apgūt valsts valodu, citstarp arī tām personām, kurām valsts valoda nav dzimtā valoda. Valsts valodas zināšanām vajagot būt tādā līmenī, lai valstī ikviens izglītojamais varētu to izmantot kā kopējo saziņas valodu un ikvienam būtu nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas attiecībā uz demokrātisko līdzdalību un sociālo iekļaušanos.

Būtisks esot arī vēsturiskais konteksts. Padomju okupācijas rezultātā latviešu valodas izplatība valstī esot ievērojami samazinājusies, un okupācijas sekas esot jūtamas joprojām.

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi esot samērīgi. Izglītības reforma tiekot veikta pietiekami saudzīgi. Ar apstrīdēto normu pieņemšanu esot pabeigta pāreja uz vienotu izglītības sistēmu valsts valodā, kas īstenota pakāpeniski kopš 1995. gada.

Pastāvīgi tiekot vērtēta izglītības kvalitāte. Tas tiekot darīts sistēmiski, proti, tiek vērtēts tās saturs, mācību materiāli un pārbaudījumu rezultāti. Tiesas sēdē Valsts valodas aģentūras pārstāve D. Dalbiņa uzsvēra, ka aģentūra jau no 1995. gada pastāvīgi izstrādā dažādus mācību materiālus un metodoloģijas mācību priekšmetu apguvei, tostarp īpaši mazākumtautību izglītības programmās. Šis darbs turpinoties, un pašlaik jau tiekot izstrādāti mācību materiāli nākamajiem mācību gadiem, tostarp mācību materiāli, kas īpaši paredzēti gan skolēniem, gan skolotājiem (t. s. skolotāju grāmatas), tāpat arī īpaši metodoloģiskie materiāli mācību satura apguvei valodā, kas nav dzimtā

valoda, un bilingvāli. Pastāvīgi tiekot organizēti arī skolotāju tālākizglītības kursi.

Ministrija nepiekrīt arī Pieteikuma iesniedzēja argumentiem par to, ka neesot veikta pienācīga izglītības kvalitātes izmaiņu analīze. Izglītības reformas ieviešanas rezultāti tiekot analizēti pastāvīgi. Esot konstatēts, ka valodas politikas un izglītības reformas rezultātā būtiski uzlabojušās pie mazākumtautībām piederošo personu latviešu valodas zināšanas. Latviešu valodu protot jau vairāk nekā 94 procenti pie mazākumtautībām piederošo personu, un īpaši pozitīva tendence esot vērojama jauniešu vidū. Mazākumtautību skolās veiktās socioloģiskās aptaujas liecinot par to, ka arī pie mazākumtautībām piederošo izglītojamo kopējais zināšanu līmenis ir augsts, daudzos priekšmetos pat augstāks nekā pārējās skolās. Turklāt socioloģiskās aptaujas liecinot, ka pedagogi neuzskata izglītības reformas norisi par sasteigtu. Savukārt skolēnu vidū esot paaugstinājusies motivācija apgūt latviešu valodu. Ministrija vērs uzmanību uz to, ka liela nozīme izglītības reforma ieviešanā esot arī pedagogu valodu prasmei un motivācijai.

Tiesas sēdē ministrijas pārstāve D. Dambīte uzturēja rakstveidā pausto ministrijas viedokli. Ar apstrīdētajām normām nekādā veidā netiekot liegtas iespējas pie mazākumtautībām piederošām personām apgūt un lietot savu dzimto valodu un attīstīt savu kultūru. Apstrīdētās normas nodrošinot mazākumtautību valodu apguvi un lietošanu Latvijā, bet vienlaikus dodot iespēju katram izglītojamam tikpat labi apgūt arī latviešu valodu, kas Latvijā ir valsts valoda, un iegūt izglītību tajā. Nekādā veidā netiekot ierobežotas arī vecāku tiesības līdzdarboties izglītības jautājumu risināšanā.

Ministrija uzsver, ka īstenojamā izglītības sistēmas reforma nav pretrunā ar Latvijas starptautiskajām saistībām. Tieši pretēji, valsts, īstenojot izglītības reformu, pildot savu pienākumu nodrošināt pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem pēc iespējas labāku integrāciju sabiedrībā, iekļaušanos kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē.

Ministrija arī informēja, ka tās izveidotā Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos esot konceptuāli atbalstījusi īstenojamo izglītības reformu.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas līdzsvaro valsts valodas lietojuma paplašināšanu izglītības sistēmā ar tiesībām uz izglītību un mazākumtautību tiesību aizsardzību un tādējādi atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. un 114. pantam.

Neesot pamata apšaubīt to, ka apstrīdētās normas noteiktas ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Tām esot leģitīms mērķis, proti, tās esot vērstas uz būtiska nacionālās valsts identitātes elementa – latviešu valodas – stiprināšanu, kā arī valsts valodas pienācīgas apguves nodrošināšanu pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem, jo valsts valodas prasme esot nepieciešama pilnvērtīgai dzīvei sabiedrībā. Tieslietu ministrija uzskata, ka apstrīdētās normas neskar skolotāju akadēmisko brīvību, jo akadēmiskās brīvības izpausmes gan Latvijas, gan starptautiskajās tiesībās tiek attiecinātas uz augstākās izglītības apguvi, nevis vispārējās izglītības apguvi.

Apstrīdēto normu regulējums pēc būtības esot kārtējais posms pārejā uz izglītības procesu valsts valodā. Pēc Tieslietu ministrijas vērtējuma, apstrīdētās normas nodrošina pēctecību izglītības reformas norisē, kā arī ar izglītības ieguves valodu saistīto noteikumu vienvērtību valstī.

Tieslietu ministrijas pārstāve L. Medina tiesas sēdē uzsvēra, ka izglītības reforma, kas paplašina valsts valodas lietojumu izglītības procesā, ir aplūkojama plašākā kontekstā, kopsakarā ar Satversmē nostiprinātajām vērtībām. Valstij esot pienākums rūpēties par to, lai tās iedzīvotāji apgūtu latviešu valodu kā saziņas līdzekli, kas apvieno Latvijas sabiedrību.

Tieslietu ministrija uzskata, ka valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros mazākumtautībām ir nodrošinātas iespējas saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

6. Pieaicinātā persona – Kultūras ministrija – pauž uzskatu, ka apstrīdētās normas nepārkāpj diskriminācijas aizlieguma principu.

Kultūras ministrijas pārstāvis M. Kaprāns tiesas sēdē uzsvēra latviešu valodas aizsardzības un attīstības nodrošināšanas nozīmību valsts vēsturiskajā kontekstā, vienlaikus norādot, ka mazākumtautību kultūras daudzveidības saglabāšana ir bijusi viena no valsts prioritātēm kopš neatkarības atjaunošanas. Mazākumtautības un to kultūra esot svarīga Latvijas sabiedrības un kultūrtelpas sastāvdaļa. Latvijā mazākumtautībai piederošai personai esot nodrošinātas tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Vienlaikus viņš uzsvēra, ka latviešu valoda Latvijā ir demokrātiskās līdzdalības valoda un saliedētas sabiedrības pamats. Tās lietojuma samazināšanās apdraudētu sabiedrības integrāciju. Tādēļ valsts uzdevums esot nodrošināt to, lai latviešu valodu prastu un lietotu visi Latvijas iedzīvotāji. M. Kaprāns uzsvēra, ka esot vērojama tendence, ka valsts valodas prasmes līmenis mazākumtautību vidū kopumā neesot mainījies, tas esot viduvējs. To varot dēvēt arī par viduvējības prasmju slazdu. Šādas, viduvējas, valsts valodas zināšanas ļaujot komunicēt ikdienas saziņas līmenī, tomēr valsts valoda nepildot sabiedrības saliedēšanas funkciju. Mazākumtautību pārstāvji viduvējo valsts valodas prasmju dēļ to neizmantojot kā vienotas informācijas telpas valodu, un līdz ar to paši sevi izolē no kopējās informācijas telpas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 97.–102. lpp.*).

Kultūras ministrija informē, ka ir izveidojusi Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju konsultatīvo komiteju. Tās mērķis esot veicināt nevalstisko organizāciju līdzdalību pilsoniskās sabiedrības veidošanā, etnopolitikas attīstīšanā, kā arī mazākumtautību tiesību un kultūras jomā. Šī komiteja sniedzot priekšlikumus par Minoritāšu konvencijā paredzēto saistību izpildes koordinācijas nodrošināšanu, kā arī sadarbojoties ar Valsts prezidenta Mazākumtautību konsultatīvo padomi.

7. Pieaicinātā persona – Ārlietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas nav pretrunā ar Minoritāšu konvenciju un citām Latvijas starptautiskajām saistībām.

Viena no Ārlietu ministrijas funkcijām esot vienotas valsts politikas īstenošana ar politiskiem un diplomātiskiem līdzekļiem, tostarp Latvijas viedokļa paušana Eiropas Padomē, kuras ietvaros pieņemta Minoritāšu konvencija. Dialogs ar Eiropas Padomi par minētās konvencijas īstenošanu esot pastāvīgs process, kurā katra valsts skaidro tās specifiskos apstākļus, kas ietekmējot konkrētus attiecīgajā valstī notiekošus procesus. Latvijas gadījumā šie specifiskie apstākļi esot saistīti galvenokārt ar valsts vēsturisko kontekstu.

Ārlietu ministrijas pārstāve K. Līce tiesas sēdē uzsvēra, ka izglītībai ir būtiska nozīme saliedētas sabiedrības veidošanā. Latvijas vēsturiskajā un politiskajā kontekstā tas nozīmējot arī vienotas informācijas telpas veidošanu un latviešu valodas pozīciju nostiprināšanu šā mērķa sasniegšanas labad, kā arī hibrīdkara draudu novēršanu un viltus ziņu atspēkošanu. Ārlietu ministrija uzskata, ka Latvijā īstenojamās izglītības reformas mērķis un norise atbilst Minoritāšu konvencijas prasībām.

Ārlietu ministrijas pārstāvis J. Mažeiks tiesas sēdē norādīja, ka Latvija esot mantojusi segregētu izglītības sistēmu. Šāda izglītība sistēma nebija vērsta uz sabiedrības integrāciju un nebija arī strauji reformējama. Tāpēc izglītības sistēmas izmaiņas ir bijušas pakāpeniskas (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 124.–125. lpp.*). Esot jāņem vērā arī tas, ka no Latvijai saistošajām starptautisko tiesību normām neizrietot pienākums nodrošināt pie mazākumtautībām piederošu bērnu izglītošanu skolā tikai vai galvenokārt mazākumtautību valodās. Toties valstij esot pienākums veicināt to, ka visi bērni apgūst valsts valodu pietiekamā līmenī, lai bez grūtībām varētu integrēties sabiedrībā.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. un 114. pantam.

Apstrīdētajās normās noteiktā regulējuma ieviešana esot noslēdzošais izglītības sistēmas reformas posms, ar ko beigšoties pāreja uz vienotu izglītības sistēmu. Pāreja uz izglītību valsts valodā Latvijā tiek īstenota pakāpeniski jau kopš 1998. gada. Līdz ar to kopējais pārejas periods ilgstot vairāk nekā 20 gadus un esot uzskatāms par samērīgu.

Tiesībsargs pauž uzskatu, ka Satversmes 112. pantā nav ietvertas vecāku tiesības izvēlēties bērna mācību valodu. Tādējādi, pēc tiesībsarga ieskata, nav pamatots Pieteikuma iesniedzēja viedoklis, ka apstrīdētās normas ierobežojot Satversmes 112. pantā garantētās tiesības uz izglītību.

Valsts pienākums saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijas 30. pantu esot neliegt pie etniskās, konfesionālās vai lingvistiskās minoritātes piederošam bērnam tiesības kopā ar citiem savas grupas locekļiem baudīt savas tautas kultūras vērtības, pievērsties savai reliģijai un praktizēt to vai lietot dzimto valodu. Valstij esot pienākums nodrošināt iespējas apgūt minoritātes valodu un kultūru arī izglītības sistēmas ietvaros. Tiesībsargs uzskata, ka Latvijas izglītības sistēma šīs iespējas nodrošina.

Tiesas sēdē tiesībsargs uzsvēra, ka valsts pienākums ir gādāt arī par to, lai izglītības sistēma nodrošinātu valsts valodas apguvi tādā līmenī, ka pamatizglītību vai vidējo izglītību ieguvuši jaunieši var līdzvērtīgi piedalīties un līdzdarboties valsts un sabiedrības dzīvē, iegūt valsts finansētu profesionālo izglītību vai augstāko izglītību, kas pašlaik ir pieejama tikai valsts valodā. Apstrīdētās normas ilgtermiņā esot vērtējamas kā nozīmīgs ieguldījums vienotas Latvijas sabiedrības veidošanā.

9. Pieaicinātā persona – *Dr. habil. philol. prof. Ina Druvieta* – uzskata, ka apstrīdēto normu regulējums nav pretrunā ar Satversmes 114. pantu.

Viņa pauž uzskatu, ka Izglītības likums un Vispārējās izglītības likums ir valodas politikas īstenošanas instrumenti. Valodas politikas uzdevums esot garantēt pie mazākumtautībām piederošo personu valodu tiesības un vienlaikus

aizsargāt valsts pastāvēšanai nepieciešamo vispārējās saziņas līdzekli – valsts valodu.

I. Druvieta tiesas sēdē uzsvēra, ka Latvijai ir raksturīga asa valodu konkurence. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas viens no svarīgākajiem uzdevumiem bijis pārvarēt rusifikācijas sekas. Arī apstrīdētās normas esot vērtējamas šajā aspektā.

Izvēloties piemērotāko modeli mazākumtautību valodu lietojumam izglītībā, esot jāņem vērā vairāku tādu faktoru kopums kā, piemēram, pieejamais budžets, valodu konflikti, valsts valodas situācija. Katra valsts atbilstoši tās valodas situācijai varot izvēlēties tādu modeli, kas vislabāk nodrošina valsts valodas kā sabiedrības integrācijas simboliskā un instrumentālā mehānisma apguvi. Arī citās Eiropas valstīs dominējošais modelis esot vienota izglītības sistēma, kas balstīta uz attiecīgās valsts oficiālo valodu.

Valodas lietojums un valodu apguve skolās ikvienā sabiedrībā esot tāda joma, kuru ietekmē ne tikai pedagoģiski un sociolingvistiski apsvērumi, bet arī tradīcijas, pieņēmumi un lingvistiskā pārlicība. Latvijā politikas veidotājiem vajagot būt spējīgiem sniegt argumentētu viedokli par katru valodas politikas iniciatīvu un izskaidrot ieviešamo pārmaiņu ietekmi. I. Druvieta prognozēja, ka diskusijas par valodas politikas pamatprincipiem Latvijā turpināsies, tāpēc valodas politikas un izglītības politikas skaidrošanai jāveltī īpaša uzmanība.

10. Pieaicinātā persona – Rīgas Rīnūžu vidusskolas direktors Deniss Kļukins – tiesas sēdē pauda uzskatu, ka izglītības reforma nav pietiekami sagatavota un trūkst visu mācību priekšmetu skolotāju, bet jo īpaši latviešu valodas skolotāju. Liela daļa skolotāju esot pirmspensijas vai pensijas vecumā, un viņiem neesot lielas motivācijas apgūt valodu. Viņš uzskata, ka skolotāju darbu apgrūtināšot arī tas, ka turpmāk mācību satura apgūvē nebūšot iespējams izmantot bilingvālās izglītības metodoloģiju, kas tika izmantota līdz šim. Turklāt izglītojamiem, mācoties valodā, kas nav viņu dzimtā valoda, varot

pazemināties motivācija mācīties. Īpaši tas attiecoties uz pusaudžiem, kuriem vispār esot raksturīgas iekļaušanās un motivācijas problēmas.

D. Kļukins kritizēja Izglītības un zinātnes ministrijas komunikāciju ar skolām, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, uzskatot, ka tā nav pietiekami atbalstoša un izskaidrojoša, bet aprobežojoties ar to skolotāju sodīšanu, kuru valsts valodas zināšanas nav pietiekamas.

11. Pieaicinātā persona – Rīgas Zolitūdes ģimnāzijas direktore Svetlana Semenko – uzskata, ka apstrīdētajās normās ietvertais regulējums nebūs praktiski īstenojams ekonomisku un psiholoģisku iemeslu dēļ.

S. Semenko tiesas sēdē uzsvēra, ka bilingvālās izglītības modeļa izveidē esot ieguldīts liels darbs. Pakāpeniski pieaugot tāda tendence, ka arvien vairāk skolēnu izvēlas kārtot eksāmenus valsts valodā. Tāpēc noteikums, ka eksāmeni 12. klases skolēniem ir tikai valsts valodā, esot atbalstāms. Tomēr S. Semenko pauda uzskatu, ka ar apstrīdētajām normām paredzētā latviešu mācību valodas proporcijas palielināšana izglītības procesā nav objektīvi pamatota. Apstrīdētās normas neesot vērstas uz izglītības kvalitātes uzlabošanu un stiprināšanu. Izglītības kvalitātes uzlabošanas kontekstā daudz būtiskāk esot atrisināt izglītības satura jautājumus. Esot bažas arī par to, vai ir savlaicīgi veikti visi izglītības reformas īstenošanai nepieciešamie priekšdarbi.

Latvijas iedzīvotāju sastāvu raksturojot tas, ka daudzās ģimenēs bērnu dzimtā valoda ir krievu valoda. No pedagoģiskā un psiholoģiskā viedokļa raugoties, esot jāatzīst, ka apstrīdēto normu regulējuma ieviešanai nav gatavi ne skolēni, ne skolotāji, ne vecāki. Apstrīdētās normas varot radīt nepamatotu psiholoģisko slogu. S. Semenko uzsvēra saziņas problēmas, kas it īpaši izteiktas esot pusaudža vecumā. Apstrīdēto normu regulējuma ieviešana varot šīs problēmas tikai pastiprināt. Bažas esot arī par to, vai būs pietiekami daudz skolotāju, kuri spēs mācīt skolēnus valsts valodā, jo pedagogu pastāvīgi trūkstot.

12. Pieaicinātā persona – Dr. sc. soc. Brigita Zepa – uzskata, ka Latvijā pēc valsts neatkarības atjaunošanas īstenotā izglītības politika nav vērtējama no abstrakta sociālās vienlīdzības principa viedokļa. Izglītības politikas pamatā esot nepieciešamība novērst padomju okupācijas režīma sekas un veidot uz kopīgām vērtībām balstītu integrētu sabiedrību.

B. Zepa uzsver, ka padomju okupācijas režīma īstenotās migrācijas politikas rezultātā ir būtiski mainījies iedzīvotāju etniskais sastāvs. Turklāt padomju okupācijas laikā latviešu valodas lietošana praksē neesot bijusi nepieciešama, jo visās publiskās dzīves jomās kā saziņas valoda dominējusi krievu valoda. Latviešu valodas apguve skolās ar krievu mācību valodu bijusi formāla, savukārt skolās ar latviešu mācību valodu īpaša uzmanība pievērsta krievu valodas apguvei. Rezultātā veidojusies valodu zināšanu asimetrija. Atbilstoši 1989. gada tautas skaitīšanas datiem tikai 22,3 procenti no Latvijā dzīvojošiem krievvalodīgajiem pratuši latviešu valodu, toties krievu valodu pratuši 70 procenti latviešu. Izglītības politika pakāpeniski tuvojoties savam mērķim, jo valodas prasmes pētījumi atklājot, ka latviešu valodas prasme to jauniešu vidū, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, uzlabojas. Pēc 2014. gadā Latviešu valodas aģentūras veiktā pētījuma datiem, visi jaunieši vecuma grupā no 15 līdz 24 gadiem esot norādījuši, ka prot latviešu valodu vismaz pamatzināšanu līmenī.

B. Zepa uzskata, ka izglītības politikas īstenošanu bremzējošs faktors ir atsevišķu mazākumtautību pārstāvju nevēlēšanās apgūt latviešu valodu. Attieksme pret valsts valodu mazākumtautību vidū mainoties, bet tas esot sarežģīts un pakāpenisks process. Socioloģiskie pētījumi atklājot krievu nevēlēšanos samierināties ar sava statusa maiņu no majoritātes uz minoritāti, kā arī nevēlēšanos pieņemt latviešu valodas statusa maiņu.

13. Pieaicinātā persona – E. MA. Reinis Āboltiņš – laikā no 2014. gada līdz 2018. gadam bijis eksperts Konsultatīvajā komitejā.

R. Āboltiņš uzskata, ka apstrīdēto normu leģitīmais mērķis ir veicināt izglītojamo iekļaušanos sabiedrībā gan sociālajā, gan ekonomiskajā aspektā.

Prasība skolās mācīties valsts valodu un citus mācību priekšmetus valsts valodā esot leģitīma un veicinot sabiedrības saliedētību un integrāciju. Arī Konsultatīvā komiteja pastāvīgi uzsverot izglītības nozīmi saliedētas sabiedrības veidošanā un izceļot valsts valodas prasmes būtisko nozīmi vienādu iespēju nodrošināšanā. Izglītībā pēc iespējas esot jāizvairās no segregācijas – pat tad, ja pašas mazākumtautības vēlas palikt pie nošķirtas jeb segregētas izglītības sistēmas. Vajagot ņemt vērā katras valsts kontekstu un tiekties uz optimālu risinājumu, veidojot kopēju izglītības telpu ar vienādām iespējām iegūt kvalitatīvu izglītību. R. Āboltniņš uzsvēra, ka būtu jāizskauž tādas situācijas, kad pie mazākumtautībām piederošas personas īsteno pašsegregāciju, proti, tik intensīvi aizstāv pašu tiesības uz savu identitāti un savas valodas lietošanu, ka šie centieni vairs nav līdzsvarā ar saliedētas sabiedrības mērķi un interesēm.

Tiesas sēdē R. Āboltniņš pauda uzskatu, ka apstrīdētās normas likumdevējs izskatījis un pieņēmis ļoti īsā laikā. Apstrīdēto normu apspriešanas process, viņaprāt, esot bijis formāls. Tāpat viņš vērsa uzmanību uz to, ka apstrīdēto normu regulējuma ieviešana bez pietiekamas sagatavošanās var negatīvi iespaidot izglītības kvalitāti. Plānojot un īstenojot būtiskas pārmaiņas izglītībā ar ilgstošu ietekmi, vajagot ievērot labas pārvaldības principus. To pastāvīgi uzsverot arī Konsultatīvā komiteja, norādot uz nepieciešamību novērst spriedzes veidošanās riskus, kā arī komunicēt ar pārmaiņu mērķgrupu savlaicīgi un regulāri, dodot tai iespēju sagatavoties attiecīgajām pārmaiņām. R. Āboltniņš uzskata, ka likumdevējam un izpildvarai jābūt pārliecinātiem par kvalitatīvu mācību materiālu savlaicīgu pieejamību, kā arī par pedagogu spēju nodrošināt mācību procesu valsts valodā.

14. Pieaicinātā persona – Dr. art. Deniss Hanovs – uzskata, ka apstrīdētās normas veicinās Latvijā dzīvojošo mazākumtautību bērnu lingvistisko kompetenci un līdzdalību valsts politiskajos procesos, vienlaikus sekmējot arī naturalizācijas dinamiku. Apstrīdētās normas dodot iespēju savienot valsts valodas politikas prioritātes postpadomju sabiedrības apstākļos

ar eiropiskas, demokrātiskas kultūras vajadzībām. Taču viens no iekļaujošas politikas līdzekļiem esot etniskās un lingvistiskās dažādības atzīšana.

Tiesas sēdē D. Hanovs uzsvēra, ka valoda kā viens no būtiskākajiem indivīda un grupu patības apzināšanās elementiem vienlaikus ir arī būtisks integrācijas politikas līdzeklis, kas kalpo tam, lai valsts valodas telpa būtu sasniedzama visiem, lai valodas zināšanas neveidotu iekšējas hierarhijas, iespējas kādu izslēgt, radīt nevienlīdzīgu attieksmi. Latviešu valodas telpā varot veidoties piederība Latvijas valstij, tomēr tas nenozīmējot atteikšanos no atšķirīgām identitātēm (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 6. sēj. 23.–24. lpp.*). Latvijas normatīvie akti valodas un mazākumtautību tiesību jomā lielā mērā esot Latvijas vēstures diskursa turpinājums likumdošanā, kas atspoguļojot latviešu nācijas tiesiskā statusa atgūšanas procesu. Būtisks arguments par labu apstrīdēto normu pieņemšanai esot valsts valodas nozīme politiskās nācijas veidošanā. Valsts valoda esot valsts, proti, pilsoņu kopuma, kurā top un mainās politiskais diskurss, savstarpējās komunikācijas līdzeklis, kam jāpalīdz nodrošināt pilsoņu kopuma efektīva funkcionēšana ilgspējīgas demokrātijas galvenajā procesā – diskursā par sabiedrībai aktuāliem jautājumiem, interesēm un vajadzībām.

D. Hanovs nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja argumentācijai un uzsver, ka skolām joprojām ir nodrošināta iespēja veidot mācību priekšmetu klāstu mazākumtautību identitātes un kultūras stiprināšanai. Valsts politikas līmenī mazākumtautību tiesību īstenošanas iespējas netiek sašaurinātas. Tomēr D. Hanovs kritizēja komunikāciju nu jau vairāk nekā divus gadu desmitus ilgajā izglītības reformas īstenošanas laikā. Saasināta reakcija esot rezultāts, pie kā novedot nekvalitatīva valsts komunikācija, kas tiekot traktēta kā latviešu valodas un kultūras „uzspiešana”. Esot nepieciešams veidot efektīvu un mērķauditorijai atbilstošu komunikāciju, kuras centrā būtu latviešu valoda kā iespēju valoda, un mazināt populistisko uzskatu par latviešu valodas „represīvo” raksturu.

15. Pieaicinātā persona – Rīgas 34. vidusskolas direktore Natalja Rogāļeva – uzskata, ka pārejai uz mācībām latviešu valodā nepieciešams ilgāks laiks.

Latvijā neesot izstrādātas metodes mācību priekšmetu satura pasniegšanai latviešu valodā skolēniem, kuriem tā nav dzimtā valoda. Skolotājiem neesot pieredzes vadīt mācību procesu valodā, kas nav skolēnu un bieži vien arī pašu skolotāju dzimtā valoda.

N. Rogāļeva tiesas sēdē augstu novērtēja bilingvālās izglītības ieviešanas rezultātus un atzina, ka izglītības reforma bilingvālās izglītības ieviešanas posmā bijusi pietiekami pakāpeniska un metodoloģiski nodrošināta. Taču, pieņemot apstrīdētās normas, iepriekšējā veiksmīgā pieredze neesot ņemta vērā. Pašreiz vēl neesot pieejami detalizēti jauno izglītības programmu modeļi un kvalitatīvi mācību līdzekļi, netiekot organizēti arī profesionālās pilnveides kursi.

Esot jāņem vērā, ka no 2019. gada 1. septembra tiek ieviests arī jauns mācību saturs. Tas radīšot vēl lielākas problēmas. Esot pamatotas bažas, ka skolēniem vajadzēs vairāk laika mācību vielas apgūšanai valodā, kas nav viņu dzimtā valoda, un tādējādi vairs nepietiks laika atpūtai – pastaigām svaigā gaisā un interešu izglītībai, turklāt skolēniem varot rasties psiholoģiska spriedze. Būtisks faktors esot arī skolotāju trūkums.

16. Pieaicinātā persona – Dr. paed. Liesma Ose – uzskata, ka apstrīdētās normas pieņemtas ļoti īsā laika posmā. Tik strauja apstrīdēto normu virzība radot šaubas par likumdevēja demokrātiskajiem nodomiem, proti, par priekšlikumu pietiekamu uzklauššanu un apspriešanu.

L. Ose atzīst, ka prasība apgūt valsts valodu ir leģitīma un veicina sabiedrības saliedētību, tomēr to esot iespējams veicināt arī bilingvālās izglītības programmu ietvaros. Bilingvālās izglītības saglabāšanas lietderība esot pamatojama ar to, ka Latvijā ir ļoti daudz mazākumtautību skolēnu – pie tām piederot apmēram viena trešdaļa no visiem skolēniem –, kā arī daudz jaukto ģimeņu, kurās bērni runā divās valodās. Ievērojami mainot pastāvošo

mācībvalodu proporciju, vajagot rīkoties saudzīgi, neradot potenciālas negatīvas sekas attiecībā uz izglītības kvalitāti. L. Ose pauda uzskatu, ka pirms apstrīdēto normu pieņemšanas neesot veikta visu iespējamo risku analīze.

Tiesas sēdē viņa pauda uzskatu, ka mācību satura apguve tikai latviešu valodā varot radīt problēmas tiem skolēniem, kuriem mācīšanās arī dzimtajā valodā sagādā grūtības. Apstrīdēto normu ieviešanu varot apgrūtināt arī kvalificētu skolotāju trūkums.

Secinājumu daļa

17. Pieteikuma iesniedzējs tiesas sēdē ir lūdzis paplašināt prasījuma robežas, izvērtējot arī Izglītības likuma 41. panta 1.¹ un 1.² daļas 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” redakcijā atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam. Minētās normas esot cieši saistītas ar pieteikumā norādītajām apstrīdētajām normām.

Satversmes tiesa vairākkārt secinājusi, ka noteiktos gadījumos var tikt paplašinātas prasījuma robežas jau ierosinātās lietās (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2007-13-03 6. punktu un 2014. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2014-06-03 17. punktu*).

Satversmes tiesa prasījuma robežas var paplašināt, ievērojot zināmus kritērijus, visupirms „ciešās saistības koncepciju”. Proti, lai secinātu, vai kādā konkrētā gadījumā prasījuma robežas ir iespējams un nepieciešams paplašināt, ir jānoskaidro, pirmkārt, vai normas, attiecībā uz kurām prasījums tiek paplašināts, ir tik cieši saistītas ar lietā apstrīdētajām normām, ka to izvērtēšana iespējama tā paša pamatojuma ietvaros vai nepieciešama konkrētās lietas izlemšanai, un, otrkārt, vai prasījuma robežu paplašināšana ir nepieciešama Satversmes tiesas procesa principu ievērošanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2007-23-01 17. punktu un 2011. gada 20. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-72-01 15. punktu*).

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējs ir sniedzis juridiskus argumentus par Izglītības likuma 41. panta 1.¹ un 1.² daļas iespējamo neatbilstību Satversmes

91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam. Izglītības likuma 41. panta papildināšanu ar 1.¹ un 1.² daļu paredz 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 3. panta otrā daļa. Minētās normas nosaka valsts valodas un mazākumtautības valodas lietojuma proporciju mācību satura apgūvē pamatizglītības pakāpē. Tādējādi tās ir cieši saistītas ar apstrīdētajām normām.

Ņemot vērā minēto, izskatāmās lietas vispusīgas un objektīvas izskatīšanas labad ir iespējams un nepieciešams paplašināt prasījuma robežas šajā lietā.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs arī 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 3. panta otrās daļas atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam.

18. Pieteikuma iesniedzējs apstrīd divu likumu normu atbilstību Satversmei, proti, 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmās daļas, otrās daļas, 3. panta pirmās un otrās daļas, kā arī 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. panta atbilstību vairākām Satversmes normām – 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam.

18.1. Izglītības likuma 9. panta pirmajā daļā noteikts, ka valsts, pašvaldību un valsts augstskolu izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā. Ar 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” pirmo daļu šis vispārīgais noteikums par izglītības ieguves valodu valsts un pašvaldības izglītības iestādēs ir attiecināts arī uz privātajām izglītības iestādēm pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē, proti: „Privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā.”

Izglītības likuma 9. panta otrā daļa noteic, kurās izglītības iestādēs izglītību var iegūt citā valodā. Ar apstrīdētajām normām – 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta otro un trešo daļu – noteikts, ka citā valodā izglītību var iegūt:

„1) izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem;

2) izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus;

2¹) izglītības iestādēs, kurās vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus”.

Izglītības likuma 41. panta 1.¹ un 1.² daļa konkretizē valsts valodas lietojuma proporciju mācību satura apgūvē pamatizglītības pakāpē, paredzot, ka sākumskolā un pamatskolā tā ir attiecīgi ne mazāk kā 50 un 80 procentu apjomā (*sk. 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 3. panta otro daļu*). Savukārt 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. pants paredz, ka vispārējās vidējās izglītības programmu obligāto saturu nosaka valsts vispārējās izglītības standarts. Līdz ar to vidusskolā vairs nebūs paredzēts mazākumtautību valodu lietojums mācību satura apgūvē.

Tādējādi, pieņemot apstrīdētās normas, likumdevējs:

1) ir attiecinājis vispārīgo noteikumu par izglītības iegūvi latviešu valodā uz privātajām izglītības iestādēm pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē;

2) izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas, pamatizglītības pakāpē samazinājis mazākumtautību valodu lietojuma proporciju mācību satura apgūvē, nosakot, ka mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 80 procentu apjomā pamatskolā un ne mazāk kā 50 procentu apjomā sākumskolā;

3) uz vidējās izglītības pakāpi izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas, attiecinājis vispārīgo noteikumu par izglītības iegūvi latviešu valodā.

Apstrīdētās normas, kas paredz jaunu regulējumu attiecībā uz izglītības ieguves valodu lietojuma proporcijām valsts un pašvaldību izglītības iestādēs īstenojamās mazākumtautību izglītības programmās pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē, ir savstarpēji cieši saistītas un veido vienotu tiesisko regulējumu. Šīs normas ir 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta otrā daļa, 3. panta pirmā un otrā daļa un 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. pants.

18.2. Satversmes tiesā sagatavošanas procesā ir lietas Nr. 2018-22-01, Nr. 2019-04-01 un Nr. 2019-06-01.

Lietā Nr. 2018-22-01 tiek apstrīdēta 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmās daļas atbilstība Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam. Lietā Nr. 2019-04-01 tiek apstrīdēta tās pašas normas atbilstība Satversmes 91. panta otrajam teikumam un 112. panta pirmajam teikumam. Savukārt lietā Nr. 2019-06-01 tiek apstrīdēta tās pašas normas atbilstība Satversmes 91. panta otrajam teikumam. Minētās lietas ierosinātas pēc konstitucionālajām sūdzībām.

Arī izskatāmajā lietā viena no apstrīdētajām normām ir 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmā daļa. Pieteikuma iesniedzējs lūdzis izvērtēt šīs normas atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam. Tā uz privātajām izglītības iestādēm attiecina noteikumu par izglītības ieguvi valsts valodā pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē. Līdz šīs apstrīdētās normas pieņemšanai šis noteikums uz privātajām izglītības iestādēm netika attiecināts.

Laikā, kamēr lieta Nr. 2018-22-01 tiek gatavota izskatīšanai, pieteikuma iesniedzēji izteikuši lūgumu minēto lietu apvienot ar šo izskatāmo lietu, proti, lietu Nr. 2018-12-01. Izvērtējot lūgumu, tika pieņemts lēmums lietas neapvienot. Lēmumā citstarp norādīts, ka, izlemjot jautājumu par lietu apvienošanu, jāņem vērā gan abās lietās izvērtējamie prasījumi un lietu būtība, gan citi apstākļi. Tādējādi lietu sagatavošanai un izskatīšanai nepieciešama atšķirīga pieeja un vispusīgu iztiesāšanu varēs nodrošināt to atsevišķa izskatīšana (*sk. 2019. gada 13. februāra lēmumu lietā Nr. 2018-22-01*).

To pieteikumu mērķis, kurus Satversmes tiesā iesniedz abstraktās tiesību normu kontroles subjekti, tostarp Saeimas deputāti, ir aizstāvēt publiskās intereses. Abstraktā tiesību normu kontrole citstarp ir līdzeklis, kas kalpo tiesību sistēmas sakārtošanai (*sal.: Satversmes tiesas 2006. gada 15. jūnija sprieduma lietā Nr. 2005-13-0106 20.2. punkts*). Satversmes tiesa uzskata: ņemot vērā to, ka 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmās daļas regulējuma adresāti ir privātās izglītības iestādes, būtu lietderīgi visus šīs normas satversmības jautājumus izlemt vienas lietas ietvaros.

Tādējādi, ievērojot lietderības principu, 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmās daļas atbilstība Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam ir vērtējama, izskatot lietu Nr. 2018-22-01.

19. Turpmāk izskatāmajā lietā tiks vērtēta 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta otrās daļas, 3. panta pirmās un otrās daļas, kā arī 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. panta atbilstība Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam, turpmāk tekstā kopā tās saucot arī par apstrīdētajām normām.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas negatīvi ietekmēs to pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo situāciju, kuri mācās valsts un pašvaldību skolās pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē mazākumtautību izglītības programmās. Pamatojot savu viedokli, Pieteikuma iesniedzējs paudis vairākus apsvērumus.

Pirmkārt, pāreju uz latviešu valodu kā mācību valodu skolās esot paredzēts īstenot pārāk strauji, turklāt neesot nodrošināta atbilstošu mācību metodisko materiālu pieejamība.

Otrkārt, esot pārkāptas pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo tiesības uz izglītības ieguvu dzimtajā valodā, kā arī viņu vecāku tiesības uz līdzdalību izglītības procesā, izvēloties izglītības ieguves valodu.

Treškārt, apstrīdēto normu regulējums vairākos aspektos paredzot diskriminējošu attieksmi pret izglītojamiem, kuri pieder pie mazākumtautībām.

Ceturtkārt, pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem, mācoties valsts valodā, būšot apgrūtinātas iespējas saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Šie iebildumi apstrīdēto normu pieņemšanas procesā neesot ņemti vērā.

Satversmes tiesa secina, ka tai visupirms nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam saistībā ar pirmo un otro Pieteikuma iesniedzēja apsvērumu, pēc tam atbilstību Satversmes 91. panta otrajam teikumam saistībā trešo apsvērumu un beidzot atbilstību 114. pantam saistībā ar ceturto apsvērumu, ciktāl tie attiecas uz valsts un pašvaldību izglītības iestādēm.

20. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas ir pretrunā ar Satversmes 112. pantu. Tas nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz izglītību. Valsts nodrošina iespēju bez maksas iegūt pamatizglītību un vidējo izglītību. Pamatizglītība ir obligāta.”

Tiesībām uz izglītību piemīt gan pilsonisko un politisko tiesību daba, kas prasa, lai valsts pieļautu brīvas izvēles iespējas (piemēram, ievērojot vecāku vēlmi izglītēt bērnus atbilstoši savai pārliecībai), gan ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību daba, kas prasa pozitīvu valsts darbību (piemēram, bezmaksas izglītības nodrošināšanu). Tiesībām uz izglītību piemīt arī solidaritātes elements, kas attiecas uz noteiktu sabiedrības grupu (piemēram, personām ar īpašām vajadzībām) un prasa gan valsts, gan sabiedrības, tostarp pašu izglītojamo, atbalstu noteiktas sabiedrības grupas izglītības tiesību īstenošanai (*sal.: Jarinovska K. 112. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 664. lpp.*). Tādējādi Satversmes 112. pantā ietvertās tiesības uz izglītību pēc savas dabas sasaucas ar Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. pantu, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas

Pirmā protokola 2. pantu, Konvencijas pret diskrimināciju izglītībā 5. panta pirmo daļu, kā arī Bērnu tiesību konvencijas 28. panta trešo daļu. Tiesības uz izglītību pēc būtības dod indivīdam iespējas veidoties kā brīvai personībai un iekļauties pilsoniskajā sabiedrībā [sk. arī: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para. 1*].

Tātad Satversmes 112. panta pirmais teikums garantē tiesības pilnvērtīgi izmantot visas iespējas, ko sniedz izglītības sistēma. Attiecīgi tas nozīmē, ka valstij ir pienākums izveidot ikvienam izglītojamam pieejamu izglītības sistēmu. Valsts rīcībai, veidojot ikvienam izglītojamam pieejamu izglītības sistēmu, jāatbilst tādām pamatprasībām kā izglītības iespējas, pieejamība, pieņemamība un pielāgošanās. Izglītības iespējas nozīmē izglītojamo vajadzībām atbilstoša skaita izglītības iestāžu un izglītības programmu izveidošanu tādējādi, lai tiktu garantēta izglītības mērķu īstenošana. Izglītības pieejamība ir nodrošināma, radot vienlīdzīgas iespējas un novēršot šķēršļus, kas varētu rasties, izmantojot izglītības iespējas. Izglītības pieņemamība nodrošināma ar izglītības satura un metožu pielāgošanu izglītojamo vajadzībām, citstarp nosakot izglītības standartus un radot apstākļus radošai brīvībai attiecīgo standartu sasniegšanā noteiktos izglītības posmos, kā arī paredzot vecāku līdzdalības iespējas. Izglītības pieņemamība ietver arī bērnu tiesības uz brīvu dalību kultūras dzīvē, tiesības uz atpūtu, brīvo laiku, kā arī drošus un veselīgus izglītošanās apstākļus. Savukārt izglītības pielāgošanās spēja nozīmē pastāvīgu izglītības sistēmas attīstību atbilstoši mainīgajām sabiedrības vajadzībām [sk. arī: *UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 8 December 1999, E/C.12/1999/10, para. 6*].

Valsts apmaksāta pamatizglītība un vidējā izglītība, ko paredz Satversmes 112. panta otrais teikums, ir pamatlīdzeklis tiesību uz izglītību nodrošināšanai. Tas uzskatāms par tiesību minimumu, kuru valsts ir

apņēmusies garantēt un kura samazināšana tādējādi nav pieļaujama. Savukārt Satversmes 112. panta trešajā teikumā noteiktais pamatzglītības obligātums izriet no demokrātiskas tiesiskas valsts principa. Proti, demokrātiskas tiesiskas valsts pamatā ir izglītots cilvēks, kas ir spējīgs patstāvīgi iegūt informāciju, spriest, kritiski domāt un pieņemt racionālus lēmumus. Izglītība ir viens no priekšnoteikumiem cilvēka izvēlei turpināt sevis pilnveidošanu visā dzīves laikā. Tādējādi izglītība ir viens no būtiskiem brīvas demokrātiskas sabiedrības nostiprināšanas priekšnoteikumiem. Tāpat kā Satversmes 112. panta otrais teikums, arī tā trešais teikums ietver izglītojamā pienākumu pret sabiedrību un valsti, kuras ietvarā sabiedrība attīstās, proti, pienākumu izmantot izglītības sistēmas sniegtās iespējas, iegūstot prasmes un zināšanas, kas citstarp sekmē līdzdalības tiesību izmantošanu demokrātiskā tiesiskā valstī.

Valsts pienākums izglītības nodrošināšanā neaprobežojas tikai ar to, lai izglītojamais apgūtu valsts noteiktiem izglītības standartiem atbilstošas zināšanas un prasmes. Izglītības mērķi ir skatāmi plašāk. Tas izriet arī no Bērnu tiesību konvencijas 29. panta pirmās daļas „c” punkta, kas noteic, ka izglītošanas mērķis ir ieaudzināt cieņu pret vecākiem, pret savu kultūras identitāti, valodu un vērtībām, pret tās valsts konstitucionālajām vērtībām, kurā bērns dzīvo, un pret viņa izcelsmes valsts nacionālajām vērtībām, kā arī pret citām kultūrām. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT), interpretējot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 2. pantu un ievērojot citas starptautisko tiesību normas, tostarp Starptautisko paktu par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām un Bērnu tiesību konvenciju, ir uzsvērusi, ka tiesību uz izglītību būtība ir harmoniska līdzsvara atrašana starp sabiedrības vispārējām interesēm un indivīda pamattiesību ievērošanu (*sk. ECT 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā „„Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium” v. Belgium”, pieteikumi Nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 un 2126/64, I B daļas 5. rindkopu*).

Latvijas izglītības sistēmas mērķis ir nostiprināts Izglītības likuma 2. pantā, nosakot, ka katram Latvijas iedzīvotājam nodrošināma iespēja attīstīt

savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli. Šajā Izglītības likuma pantā noteikto mērķi – nodrošināt izglītojamo tiesības saņemt tādu izglītību un audzināšanu, kas ļautu veidot un stiprināt sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai, – Satversmes tiesa atzinusi par atbilstošu ne tikai pašu izglītojamo, bet visas sabiedrības interesēm (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-03-01 19.3. punktu*).

20.1. Izskatāmajā lietā pausti pretrunīgi viedokļi par apstrīdēto normu saistību ar tiesībām uz izglītību. Saeima un vairākas lietā pieaicinātās personas – Tieslietu ministrija, Ārlietu ministrija un tiesībsargs – pauž viedokli, ka apstrīdētās normas tieši neskar Satversmes 112. pantā noteikto tiesību uz izglītību īstenošanu. Savukārt Pieteikuma iesniedzējs, S. Semenko un N. Rogaļeva uzskata, ka, palielinot valsts valodas lietojumu izglītības ieguvē, valsts nav izpildījusi savu pozitīvo pienākumu nodrošināt iespējas izmantot tiesības uz izglītību izglītojamiem, kuri to iegūst bilingvālā izglītības modeļa ietvaros.

Mazākumtautību izglītības programmu un bilingvālās izglītības modeļa atbilstība Satversmes 112. pantam kopsakarā ar Konvencijas Pirmā protokola 2. pantu jau vērtēta Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedumā lietā Nr. 2004-18-0106. Tajā Satversmes tiesa konstatēja, ka Konvencija neparedz valsts pienākumu tās izveidotajā izglītības sistēmā garantēt neierobežotu izvēli attiecībā uz izglītības ieguves valodu, bet garantē tiesības izmantot visas iespējas, ko sniedz valstī jau pastāvoša izglītības sistēma (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 10. un 11. punktu*). ECT vairākās lietās ir vērtējusi valsts rīcības brīvību izglītības sistēmas organizēšanā, nosakot dažādus izglītojamo un viņu vecāku izvēles aspektus valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros. Attiecībā uz konkrētu mācību valodu izvēli ECT secinājusi, ka no Konvencijas Pirmā protokola 2. panta neizriet valsts pienākums garantēt vecākiem tiesības izvēlēties saviem bērniem mācību valodu, kas nav valsts valoda (*sk. ECT 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā „„Relating to certain aspects of the laws on the use of*

languages in education in Belgium” v. Belgium”, pieteikumi Nr. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 un 2126/64, I B daļas 6. punktu). ECT atzinusi, ka valstij ir pienākums noteiktos apstākļos ievērot bērnu un vecāku reliģisko pārliecību un uzskatus (sk., piemēram, ECT 2007. gada 29. jūnija sprieduma lietā „Ingebjørg Folgerø and Others v. Norway”, pieteikums Nr. 15472/02, 84. punktu), tomēr tās judikatūrā nav rodama atziņa, ka valstij ir jāievēro bērnu vai vecāku vēlme par tiem pieņemamas mācību valodas, turklāt noteiktā lietojuma proporcijā, nodrošināšanu valsts izveidotā izglītības sistēmā.

ECT spriedumā lietā „*Oršuš and Others v. Croatia*”, izvērtējot mazākumtautības, proti, romu bērnu izglītības jautājumu, kas bija saistīts ar nepietiekamām horvātu valodas zināšanām romu bērnu vidū un nepietiekamu valsts atbalstu romu ģimenēm bērnu izglītības ieguves procesā, atzina, ka atsevišķu (nošķirtu) klašu veidošana kā īslaicīgs īpašs pasākums būtu pieļaujama izņēmuma gadījumā, ja bērniem nav pietiekamu valsts valodas zināšanu; tomēr tad, ja šādas nošķirtas klases tiek padarītas par pastāvīgu izglītības sistēmas sastāvdaļu, šādam risinājumam nepieciešams īpašs pamatojums. Mazākumtautību tiesību īstenošanas kontekstā ECT šajā lietā uzsvēra, ka pie mazākumtautībām piederošiem bērniem jābūt nodrošinātai pieejai valstī izveidotai izglītības sistēmai, kas sekmētu viņu integrāciju sabiedrībā, un tādējādi jābūt nodrošinātai arī iespējai gūt labumu no iegūtās izglītības. Lietā sniegtie starptautisko nevalstisko cilvēktiesību organizāciju viedokļi norāda uz nepieciešamību veidot tādu valsts izglītības sistēmu, kas nodrošinātu ikviena bērna integrāciju sabiedrībā (sk. ECT Lielās palātas 2010. gada 16. marta sprieduma lietā „*Oršuš and Others v. Croatia*”, pieteikums Nr. 15766/03, 139., 141. un 146. punktu).

Pieteikuma iesniedzējs atsaucas arī uz atziņām par valsts veikto pasākumu atbilstību Konvencijas Pirmā protokola 2. pantam, kuras ECT paudusi lietā „*Cyprus v. Turkey*” (sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 7. lp. un ECT Lielās palātas 2001. gada 10. maija spriedumu lietā „*Cyprus v. Turkey*”, pieteikums Nr. 25781/94). Satversmes tiesa uzsver, ka uz minētās lietas faktisko apstākļu atšķirību no Latvijas situācijas tika norādīts jau lietā

Nr. 2004-18-0106 (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 14. punktu*).

Tātad valstī izveidotajai izglītības sistēmai jābūt pieejamai ikvienam izglītojamam, tostarp arī pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamiem. Savukārt, lai nodrošinātu pieeju valstī izveidotajai izglītības sistēmai, var būt nepieciešams veikt īpašus pasākumus, lai atbalstītu valsts valodas apgūšanu. Tāpēc Satversmes 112. pants nosaka valsts pienākumu nodrošināt ikvienam izglītojamam pieeju izglītībai valsts valodā, lai sekmētu izglītības sistēmas mērķu sasniegšanu.

20.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka izskatāmās lietas apstākļi ir citādi nekā savulaik lietā Nr. 2004-18-0106 skatītie. Tiesas sēdē gan Pieteikuma iesniedzējs, gan vairākas lietā pieaicinātās personas – S. Semenko, D. Kļukins, N. Rogaļeva un L. Ose – atzinīgi vērtēja bilingvālās izglītības modeļa ieviešanu un pretstatīja to apstrīdēto normu regulējuma ieviešanai. Pieteikuma iesniedzējs pauda uzskatu, ka ar apstrīdētajām normām noteiktā pāreja uz vēl lielāku latviešu valodas lietojuma proporciju izglītības ieguvē neesot pielāgota izglītojamo, viņu vecāku un pedagogu iespējām. Tik straujai pārejai neesot gatavi nedz izglītojamie, nedz viņu vecāki, nedz arī skolotāji. Saeima, Izglītības un zinātnes ministrija, Ārlietu ministrija, Tieslietu ministrija, tiesībsargs, B. Zepa un I. Druviete nepiekrīt šim viedoklim un norāda, ka apstrīdētās normas esot viens no secīgi īstenotajiem izglītības reformas posmiem un kopumā pāreja uz latviešu valodu kā galveno izglītības ieguves valodu skolās īstenota pakāpeniski vairāk nekā 20 gadu garumā.

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāvērtē, vai valsts rīcība, pieņemot apstrīdētās normas, atbilst Satversmes 112. pantā ietvertajām tiesībām uz izglītību tās pieejamības, pielāgošanās un pieņemamības aspektos.

Izanalizējusi lietā esošos materiālus un uzklausījusi tiesas sēdes dalībniekus, Satversmes tiesa konstatē, ka jau 1991. gada 19. jūnijā pieņemtā Latvijas Republikas Izglītības likuma 5. pantā bija noteikts, ka Latvijas Republikā ir garantētas tiesības iegūt izglītību valsts valodā, tādējādi paredzot ikvienam izglītojamam tiesības izglīties latviešu valodā.

1995. gada 10. augustā tika pieņemts likums „Grozījumi Latvijas Republikas Izglītības likumā”, nosakot, ka vispārīzglītojošās skolās, kurās mācību valoda nav latviešu valoda, 1.–9. klasē vismaz divos, bet 10.–12. klasē vismaz trijos humanitārajos vai eksaktajos mācību priekšmetos mācībām jānotiek valsts valodā. Minētais regulējums stājās spēkā ar 1996./1997. mācību gadu.

1998. gada 29. oktobrī tika pieņemts jauns Izglītības likums, ar kuru tika uzsākta skolu segregācijas atcelšana un paredzēta vienotas izglītības sistēmas izveidošana (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 3. punktu un Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 22. lp.*).

Likuma 9. panta pirmajā daļā bija noteikts vispārīgais princips, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā. Savukārt tā paša panta otrās daļas 2. punkts paredzēja, ka citā valodā izglītību var iegūt citstarp arī valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas. Attiecībā uz mazākumtautību izglītības programmu īstenošanu skolām tika dota rīcības brīvība izvēlēties un ieviest kādu no piedāvātajiem izglītības programmu modeļiem atkarībā no izglītojamo latviešu valodas prasmes līmeņa. Visas skolas, kas izvēlējās īstenot mazākumtautību izglītības programmas, pamatizglītības pakāpē – no 1. līdz 9. klasei – šo reformas posmu bija pabeigušas līdz 2002. gadam (*sk. Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli lietas materiālu 3. sēj. 96.–99. lp.*).

Nākamā izglītības reformas posma īstenošana bija paredzēta Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktā. Sākotnējā redakcijā tas noteica, ka valsts un pašvaldību vispārējās vidējās izglītības iestāžu desmitajās klasēs un valsts un pašvaldību profesionālās izglītības iestāžu pirmajosursos 2004. gada 1. septembrī mācības tiek uzsāktas tikai valsts valodā.

Īsi pirms minētā datuma šī norma tika grozīta, proti, ar 2004. gada 5. februāra grozījumiem Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktā tika noteikts, ka ar 2004. gada 1. septembri valsts un pašvaldību vidējās izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas,

sākot ar 10. klasi, mācības notiek valsts valodā atbilstoši valsts vispārējās vidējās izglītības standartam. Tas savukārt noteica, ka mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā trijās piektdaļās no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, kā arī tiek nodrošināta ar mazākumtautības valodu, identitāti un kultūru saistīta mācību satura apguve mazākumtautības valodā. Proti, 2004./2005. mācību gadā šī proporcija tika attiecināta uz 10. klasi, 2005./2006. mācību gadā – uz 10. un 11. klasi, bet 2006./2007. mācību gadā – uz 10., 11. un 12. klasi (*sk. 2004. gada 5. februāra grozījumu Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktā*). Tādējādi ar šiem grozījumiem pēc būtības vēl par trim gadiem tika pagarināts pārejas periods.

Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktā ietvertās tiesību normas redakcijas grozīšana bija Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācijas prasība un tika veikta saistībā ar asociācijas noraidīto attieksmi pret to, ka Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunkts stājas spēkā vienlaikus, proti, 2004. gada 1. septembrī, attiecībā uz visām klašu grupām vidējās izglītības pakāpē (*sk. likumprojekta „Grozījumi Izglītības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma I un VI punktu*).

Sākot ar 2008./2009. mācību gadu, bija spēkā prasība, ka mazākumtautību izglītības programmās vidusskolā katru mācību gadu ne mazāk kā pieci mācību priekšmeti, neskaitot latviešu valodu un literatūru, jāapgūst latviešu valodā (*sk. Ministru kabineta 2008. gada 2. septembra noteikums Nr. 715 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem”*).

2013. gadā tika konstatēts, ka 13 procenti izglītības iestāžu ir licencējušas pašu izstrādātas mazākumtautību izglītības programmas, tās apvienojot ar pamatizglītības programmu (*sk. Ministru kabineta 2013. gada 6. augusta noteikumu Nr. 530 „Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma 2. punktu*). Ievērojot šo tendenci, tika pieņemts lēmums vēl vairāk paplašināt izglītības iestādei

pieejamās izvēles iespējas attiecībā uz mazākumtautību izglītības programmu īstenošanu (sk. *Ministru kabineta 2013. gada 6. augusta noteikumu Nr. 530 „Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem” 25. pielikumu*). Tādējādi izglītības iestāde varēja izvēlēties vienu no pieciem piedāvātajiem izglītības programmu mācību priekšmetu un mācību stundu plānu variantiem.

Laika posmā no 2008. gada līdz pat 2015. gadam tika veikts valsts valodas situācijas monitorings, vērtējot arī izglītības ieguves valodas reformas posmu ietekmi uz valsts valodas zināšanu dinamiku, izglītības kvalitāti un citus rādītājus (sk. *Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli lietas materiālu 3. sēj. 100.–103. lp.*; sk. arī: Lauze L. (zin. red.), Kļava G. (atb. red.) *Valodas situācija Latvijā: 2010–2015. Sociolingvistisks pētījums*. Rīga: LVA, 2016).

Turpinot valsts valodas kā izglītības ieguves valodas nostiprināšanu, tika pieņemtas apstrīdētās normas (sk. *Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 24.–25. lp. un Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli lietas materiālu 3. sēj. 96.–100. lp.*). Ar apstrīdētajām normām noteiktais regulējums stāsies spēkā pakāpeniski līdz 2021. gadam (sk. *šā sprieduma 1. punktu*).

Tādējādi valsts ir pakāpeniski stiprinājusi ikvienam izglītojamam pieejamu vienotu izglītības sistēmu un valsts valodas lietojumu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, ņemot vērā izglītojamo, viņu vecāku un pedagogu pielāgošanās iespējas.

20.3. Pieteikuma iesniedzējs un lietā pieaicinātās personas N. Rogaļeva, D. Kļukins un S. Semenko uzskata, ka, pieņemot apstrīdētās normas, valsts nav gādājusi par mācību metodisko materiālu nodrošināšanu. Savukārt Saeimas pārstāve I. Tralmaka, Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāves, kā arī I. Druviete tiesas sēdē norādīja uz pretējo, proti, ka ir izstrādāti, kā arī pieejami atbilstoši mācību metodiskie materiāli un skolas tiek regulāri informētas par pieejamo atbalstu (sk. *tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 167.–170. lp. un 6. sēj. 5., 88.–90. lp.*).

Tādējādi Satversmes tiesai ir jāvērtē apstrīdēto normu atbilstība valsts pienākumam īstenot tiesības uz izglītību tās pieņemamības aspektā, proti, saistībā ar atbalsta pasākumu un mācību materiālu, kā arī vecāku līdzdalības nodrošināšanu. Kā norādīts likumprojekta Nr. 1128/Lp12 „Grozījumi Izglītības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā, „valodas prasmes ir atkarīgas arī no valodas lietošanas intensitātes attiecīgajā prasmes līmenī, tādēļ, balstoties uz pašu pedagogu, izglītojamo, vecāku un izglītības pārvaldes institūciju sniegto informāciju, ir paredzēts pilnveidot vispārējās izglītības pedagogu, atbalsta personāla un administrācijas latviešu valodas lietošanas prasmes, lai viņi, īstenojot mācību procesu, spēj pilnvērtīgi pildīt valodas nesēja funkciju, piedalīties mācību procesa īstenošanā un sniegt nepieciešamo atbalstu izglītojamiem viņu mērķu sasniegšanai”. Tāpat ziņojumā norādīts uz plānotajiem pasākumiem mācību metodisko līdzekļu apjoma palielināšanai un pedagogu profesionālās sagatavotības pilnveidošanai (*sk. likumprojekta Nr. 1128/Lp12 „Grozījumi Izglītības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma 3. punktu*). Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāves D. Dambīte un D. Dalbiņa tiesas sēdē sniedza informāciju par plaša mācību metodisko materiālu klāsta pieejamību (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 168.–170. lp. un 6. sēj. 81.–86. lp.*).

Satversmes tiesa konstatē, ka Izglītības un zinātnes ministrija, īstenojot izglītības reformu, pastāvīgi ir nodrošinājusi nepieciešamo atbalsta pasākumu kopumu – mācību metodiskos materiālus, skolotāju tālākizglītības un profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas iespējas. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēja paustie apsvērumi par metodiskā atbalsta nepietiekamību lietas izskatīšanas laikā nav guvuši apstiprinājumu.

20.4. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas nenodrošina vecāku līdzdalības tiesības.

Izglītības likums paredz gan sabiedrības, gan vecāku līdzdalību izglītības procesā. Izglītības likuma 21. panta pirmā daļa noteic, ka sabiedrība piedalās izglītības organizēšanā un attīstībā, popularizējot visu veidu izglītību, veicot izglītošanu un sekmējot izglītības kvalitātes uzlabošanu, veidojot

izglītības programmas, aizsargājot izglītojamo un pedagogu tiesības un intereses izglītības ieguves un darba procesā, veidojot izglītības un izglītības atbalsta iestādes, biedrības un nodibinājumus. Savukārt atbilstoši Izglītības likuma 31. panta otrajai daļai vecāki var īstenot savas intereses, piedaloties izglītības iestādes padomes darbā, un izglītības iestādes padomē vecāku pārstāvji ir vairākumā.

Izglītības iestādes padomes funkcijas noteiktas Izglītības likuma 31. panta trešajā daļā, kas citstarp paredz, ka izglītības iestādes padome sniedz priekšlikumus par izglītības programmu īstenošanu. Visi šie Izglītības likumā noteiktie līdzdalības mehānismi ir vērsti uz to, lai nodrošinātu izglītības pieņemamību izglītojamiem un viņu vecākiem, un ir izmantojami, citstarp nosakot arī ar mazākumtautību izglītības programmu īstenošanu saistītus jautājumus.

Tādējādi ar apstrīdētajām normām nav skartas vecāku tiesības līdzdarboties izglītības procesā.

20.5. Satversmes tiesa šā sprieduma 20. punktā jau atzinusi, ka Satversmes 112. pants nosaka valsts pienākumu izveidot un uzturēt tādu izglītības sistēmu, no kuras var gūt labumu ikviens izglītojamais. Tomēr Satversmes 112. pantā noteiktās tiesības uz izglītību neietver ne izglītojamo, ne viņu vecāku tiesības izvēlēties, kādā valodā valsts vai pašvaldību izglītības iestādēs izglītība tiks iegūta, ja tas ir pretrunā ar valsts izveidotās izglītības sistēmas vienotības principu, kā arī nesekmē tādu pieeju valsts izglītības sistēmai, kas ļautu sasniegt izglītības mērķus attiecībā uz ikvienu izglītojamo. Satversmes 112. pants neparedz arī valsts pienākumu garantēt, ka tās izveidotās izglītības sistēmas ietvaros pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē līdztekus valsts valodai tiek nodrošināta iespēja iegūt izglītību arī citā valodā izglītojamiem vai viņu vecākiem vēlamā konkrētā lietojuma proporcijā. Satversmes tiesa konstatē, ka vienotas izglītības sistēmas ietvaros tiesības uz izglītības iegūšanu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs valsts valodā tiek nodrošinātas, ievērojot valstij Satversmes 112. pantā noteiktos pienākumus izglītības pieejamības, pieņemamības un pielāgošanās pamatprasību aspektā.

Tādējādi Satversmes tiesa nav guvusi apstiprinājumu tam, ka apstrīdētās normas skartu tiesības uz izglītību, tāpēc atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam tiesvedība lietā šajā daļā nav turpināma.

Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 112. pantam ir izbeidzama.

21. Pieteikuma iesniedzējs lūdzis vērtēt apstrīdēto normu atbilstību arī Satversmes 91. panta otrajā teikumā ietvertajam diskriminācijas aizlieguma principam.

Satversmes 91. pants noteic: „Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.” Šajā pantā ir ietverti divi savstarpēji cieši saistīti principi: vienlīdzības princips – panta pirmajā teikumā – un diskriminācijas aizlieguma princips – otrajā teikumā. Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātais vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos, ja tai ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-28-0306 9. punktu*). Savukārt Satversmes 91. panta otrajā teikumā ietvertais diskriminācijas aizliegums ir vienlīdzības principa aspekts, kas noteiktās situācijās šo principu precizē un palīdz to piemērot. Diskriminācijas aizlieguma mērķis ir izskaust nevienlīdzīgu attieksmi, ja tā balstīta uz kādu nepieļaujamu kritēriju (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 29. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-37-03 6. punktu*). Šie kritēriji atspoguļo izšķiršanos par to, kādas pazīmes sabiedrībā principiāli nebūtu pieļaujamas kā atšķirīgas attieksmes pamats. Tādējādi Satversmes 91. panta otrajā teikumā nostiprinātā diskriminācijas aizlieguma principa būtība ir novērst iespēju, ka demokrātiskā tiesiskā valstī, pamatojoties uz kādu nepieļaujamu kritēriju, tiktu ierobežotas personas pamattiesības (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 9.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka valoda ir Satversmes 91. panta otrā teikuma saturā ietilpstošs kritērijs un ka izskatāmās lietas apstākļos uz šā kritērija pamata pastāv diskriminējoša attieksme pret izglītojamiem, kuri pieder pie mazākumtautībām, šādos aspektos:

1) ar apstrīdētajām normām esot noteikta vienāda attieksme pret izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir valsts valoda, un izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir kāda no mazākumtautību valodām, lai gan attieksmei vajadzētu būt atšķirīgai;

2) apstrīdētās normas paredzot diskriminējošu attieksmi pret izglītojamiem, kuri pieder pie mazākumtautībām un kuru dzimtā valoda nav viena no ES oficiālajām valodām, salīdzinājumā ar tiem pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir kāda no ES oficiālajām valodām;

3) apstrīdētās normas paredzot diskriminējošu attieksmi pret tiem pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem, kuri mācās izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, salīdzinājumā ar tiem pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem, kuri mācās izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikai saistošiem divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem.

Lai izvērtētu, vai tiešām pastāv diskriminējoša attieksme, visupirms jānoskaidro, vai valoda ir Satversmes 91. panta otrā teikuma saturā ietilpstošs aizliegts kritērijs.

Satversmes 91. panta otrajā teikumā ir ietverts vispārējs diskriminācijas aizliegums, bet nav uzskaitīti aizliegtie kritēriji. Šie kritēriji pantā ir „jāielasa”, izmantojot tiesību normu interpretācijas metodes, kā arī, pamatojoties uz tādu Latvijas tiesību sistēmu raksturojošu principu, ka tā ir atvērta starptautiskajām tiesībām. Līdz ar to uzmanība jāpievērš arī cilvēktiesību attīstības tendencēm pasaulē. Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 26. pants noteic, ka visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā un viņiem ir tiesības uz vienādu likuma aizsardzību bez jebkādas

diskriminācijas. Likumam jāaizliedz diskriminācija jebkurā tās izpausmē un jānodrošina visām personām vienāda un efektīva aizsardzība pret jebkādu diskrimināciju – neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem. Tādējādi saskaņā ar Latvijai saistošajām starptautisko cilvēktiesību normām valoda un tautība ir tādi kritēriji, uz kuru pamata diskriminācija ir aizliegta. Līdz ar to minētie kritēriji ir ietverti arī Satversmes 91. panta otrā teikuma saturā. Tomēr atšķirīga attieksme, kas balstīta uz kādu no šiem kritērijiem, atzīstama par diskrimināciju tikai tad, ja tā nav attaisnota. Uz konkrētu kritēriju attiecināma attaisnojuma pieļaujamība ir atkarīga no šā kritērija būtības un situācijas, kurā tas tiek izmantots (*sk.: Levits E. 91. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 105. lpp.*).

Tādējādi, lai izvērtētu, vai pastāv iespējama diskriminācija Pieteikuma iesniedzēja minētajos aspektos, visupirms jānoskaidro, kuras personas vai personu grupas atrodas pēc noteikta kritērija salīdzināmos apstākļos.

21.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka ar apstrīdētajām normām noteikta vienāda attieksme pret izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir valsts valoda, un izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir kāda no mazākumtautību valodām, lai gan attieksmei vajadzētu būt atšķirīgai.

Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka saskaņā ar Izglītības likuma 9. panta pirmo daļu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā. Vidējās izglītības pakāpē šis noteikums attiecas gan uz personām, kuru dzimtā valoda ir valsts valoda, gan personām, kuru dzimtā valoda nav valsts valoda. Līdz ar to apstrīdētās normas paredz vienādu attieksmi pret visiem izglītojamiem neatkarīgi no viņu dzimtās valodas.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vienāda attieksme pati par sevi nav uzskatāma par Satversmes 91. pantā noteikto tiesību ierobežojumu. Ir būtiski tas, vai Satversme konkrētos lietās apstākļos garantē tiesības prasīt atšķirīgu attieksmi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 13. februāra sprieduma*

lietā Nr. 2012-12-01 8.1. punktu). Tādēļ ir nepieciešams pārbaudīt to, vai no Satversmes izriet valsts pienākums izskatāmās lietas apstākļos nodrošināt personai (personu grupai) atšķirīgu attieksmi.

Satversmes tiesa ir uzsvērusi: lai iegūtu nepieciešamo atbildi uz konkrētu tiesību jautājumu, atsevišķa Satversmes norma jāinterpretē kopsakarā ar citām Satversmes normām, jo atbilstoši Satversmes vienotības principam tās ietekmē katras atsevišķās normas tvērumu un saturu (*sk. sal. Satversmes tiesas 2013. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2012-12-01 8.1. punktu*).

Satversme latviešu valodai nosaka valsts valodas statusu un piešķir konstitucionālu vērtību (*sk.: Osipova S. Valsts valoda kā konstitucionāla vērtība. Jurista vārds, 18.10.2011., Nr. 42, 6. lpp.*). Satversmes 4. pants ir viens no tiem pantiem, kuri veido valsts konstitucionālo pamatu, nosakot Latvijas valsts iekārtas politiski juridisko raksturu (*sk.: Levits E. Par latviešu valodu Satversmes 4. pantā nacionālas valsts kontekstā. Grām.: Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai 1985–2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 555. lpp.*). Tātad latviešu valoda Latvijā ir vienotā demokrātiskas sabiedrības diskursa valoda. Satversmes ievada pirmā rindkopa atklāj vēsturiskos apstākļus, kuru rezultātā latviešu tauta īstenoja pašnoteikšanās tiesības, dibinot Latvijas valsti, kā arī definē valsts mērķi, proti, „garantēt latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem” (*sk. Satversmes ievada pirmo rindkopa*). Ievērojot to, ka Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī latviešu kā valstsnācijas pastāvēšana un attīstība, latviešu valodas kā valsts valodas statusa un lietošanas sašaurinājums valsts teritorijā nav pieļaujams un var tikt uzskatīts arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu (*sk. arī Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu*).

Šādā situācijā nav pamata Pieteikuma iesniedzēja secinājumam par pretējo, proti, par to, ka personām, kuru dzimtā valoda nav valsts valoda, no Satversmes 91. panta otrā teikuma izrietētu tiesības prasīt atšķirīgas attieksmes nodrošināšanu attiecībā uz izglītības ieguves valodu valsts izglītības sistēmā ietilpstošajās valsts un pašvaldību izglītības iestādēs. Proti, ir būtiski konstatēt

to, ka Satversme konkrētajā gadījumā negarantē tiesības prasīt atšķirīgu attieksmi. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka ne Satversme, ne Latvijai saistošās starptautisko tiesību normas neuzliek valstij pienākumu nodrošināt, ka izglītojamaiz izglītības ieguves procesā sev vēlamā proporcijā var lietot citu valodu, kas nav valsts valoda (*sk. šā sprieduma 20.5. punktu*). Līdz ar to Latvijā izglītojamie, kuru dzimtā valoda ir nevis valsts valoda, bet kāda cita valoda, neatrodas salīdzināmos apstākļos ar izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir valsts valoda. Tādējādi izskatāmās lietas apstākļos Satversmes 91. panta otrais teikums šai personu grupai šādas tiesības negarantē.

21.2. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas paredz atšķirīgu attieksmi pret Latvijā dzīvojošām pie mazākumtautībām piederošām personām, kuru dzimtā valoda nav kāda no ES oficiālajām valodām, salīdzinājumā ar tām pie mazākumtautībām piederošām personām, kuru dzimtā valoda ir kāda no ES oficiālajām valodām.

Satversmes ievada sestā rindkopa uzsver Latvijas kā vienotas Eiropas vērtību veicinātājas lomū. ES ir balstīta uz vienotas Eiropas ideju. Tā ir pārnacionāla organizācija, kura izveidojusi kopēju tiesisko telpu un kurā dalībvalstīm ir kopīgas vērtības. Latvijas mērķis stiprināt ES valodu apguvi, lai varētu pilnvērtīgi piedalīties vienotas Eiropas veidošanas procesos, izriet no Satversmes ievada un starptautiskajās tiesībās pastāvošā labas ticības principa.

Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2.¹ punkts paredz, ka citā valodā izglītību var iegūt izglītības iestādēs, kurās vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu ES oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus. Šajā spriedumā jau atzīts, ka Izglītības likuma 9. panta otrā daļa un konkrēti tās 2.¹ punkts ir izņēmums no Izglītības likuma 9. panta pirmajā daļā ietvertā vispārīgā principa, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā.

Atbilstoši Izglītības likuma 41. panta otrajai daļai mazākumtautību izglītības programmu specifika ir tāda, ka tajās papildus iekļauj attiecīgās mazākumtautības kultūras un valodas apguvei, kā arī integrācijai Latvijas

sabiedrībā nepieciešamo saturu. Atšķirībā no mazākumtautību izglītības programmām, Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2.¹ punktā noteiktā izņēmuma mērķis ir nevis attīstīt tās valsts kultūru un identitāti, kuras valodā tiek pasniegta daļa no mācību satura, bet gan veicināt attiecīgās svešvalodas padziļinātu apguvi. Tas attiecas uz tādām izglītības iestādēm kā, piemēram, Rīgas Franču licejs, Rīgas Angļu ģimnāzija un Ziemeļvalstu ģimnāzija (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 41. lp.*). Tādējādi izglītojamie, kas iegūst izglītību valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, citstarp padziļināti apgūstot kādu no ES valstu valodām, nav salīdzināmi ar izglītojamiem, kas izvēlējušies apgūt valsts izglītības saturu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kurās īsteno mazākumtautību izglītības programmas.

Līdz ar to nav konstatējama atšķirīga attieksme Pieteikuma iesniedzēja norādītajā aspektā.

21.3. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās normas paredz diskriminējošu attieksmi arī pret tiem pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem, kuri mācās valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas, salīdzinājumā ar tiem pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem, kuri mācās izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem.

Satversmes tiesa konstatē, ka uz izskatāmo lietu ir attiecināmi šādi 2019. gada 1. janvārī spēkā esoši starpvalstu līgumi:

1) Latvijas Republikas valdības un Polijas Republikas valdības līgums par sadarbību kultūrā un izglītībā (noslēgts 29.03.2006.);

2) Latvijas Republikas valdības un Ukrainas valdības līgums par sadarbību izglītības, zinātnes, jaunatnes un sporta jomā (noslēgts 29.09.2017.);

3) Latvijas Republikas valdības un Izraēlas Valsts valdības nolīgums par sadarbību izglītības, kultūras un zinātnes jomā (noslēgts 27.02.1994.);

4) Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas un Baltkrievijas Republikas Izglītības ministrijas līgums par sadarbību izglītībā un zinātnē (noslēgts 13.05.2004.);

5) Līgums starp Latvijas Republikas valdību, Igaunijas Republikas valdību un Lietuvas Republikas valdību par kopējās izglītības telpas izveidi starp Baltijas valstīm vispārējā vidējā un profesionālajā izglītībā līdz augstākās izglītības pakāpei (noslēgts 10.07.1998.).

Ja izglītības iestāde īsteno vispārējās vidējās izglītības programmu, pamatojoties uz Latvijas Republikas divpusēju vai daudzpusēju starptautisku līgumu, ir paredzēts īpašs nosacījums attiecībā uz minimāli pieļaujamo izglītojamo skaitu vidējās izglītības pakāpē (*sk. Ministru kabineta 2018. gada 11. septembra noteikumu Nr. 583 „Kritēriji un kārtība, kādā valsts piedalās vispārējās izglītības iestāžu pedagogu darba samaksas finansēšanā vidējās izglītības pakāpē” 4.3.1. apakšpunktu*). Nolūkā attīstīt un saglabāt etnisko, kultūras un lingvistisko identitāti līgumslēdzējas puses apņemas nodrošināt mazākumtautībām, kas dzīvo Latvijas Republikā, dzimtās valodas, vēstures un kultūras mācīšanu, kā arī izglītību dzimtajā valodā atbilstoši Latvijas Republikas izglītības sistēmai. Neviens no šiem līgumiem neparedz tiesības uz īpašu, no Izglītības likumā noteiktās proporcijas atšķirīgu mazākumtautības valodas lietošanas proporciju izglītības procesā. Tādējādi nav pamatots Pieteikuma iesniedzēja uzskats, ka šīs grupas atrodas pēc noteikta kritērija salīdzināmos apstākļos.

Līdz ar to nevienā no Pieteikuma iesniedzēja minētajiem aspektiem nav konstatējamas grupas, kuras atrastos pēc noteiktas pazīmes (kritērija) salīdzināmos apstākļos.

Tādējādi izskatāmās lietas apstākļos nepastāv diskriminējoša attieksme un apstrīdētās normas atbilst Satversmes 91. panta otrajam teikumam.

22. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka pasākumi, ko valsts veikusi, stiprinot valsts valodas lietojumu izglītības sistēmā un attiecīgi pieņemot apstrīdētās normas, ir pretrunā Satversmes 114. pantam, kas noteic: „Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.”

Izvērtējot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 114. pantam, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro tā tvērums, proti, jānoskaidro, kas ir mazākumtautība šā Satversmes panta izpratnē un kādas tiesības un pienākumus šis Satversmes pants nosaka.

Noskaidrojot Satversmes 114. panta tvērumu, Satversmes tiesai nepieciešams atklāt šā panta vietu Satversmes sistēmā. Satversmes ievads atspoguļo latviešu nācijas konsolidācijas procesu un izvēli dibināt Latvijas valsti, lai „nodrošinātu Latvijas tautas un ikviena brīvību un sekmētu labklājību” (sk. *Satversmes ievada pirmo rindkopu*). Satversmes 2. pants noteic, ka suverēnās varas nesējs Latvijā ir Latvijas tauta.

Latvijā līdzās latviešiem vēsturiski vienmēr ir dzīvojuši arī citu tautību pārstāvji. Latviešu nacionālā kultūra izveidojās pirms Latvijas valsts nodibināšanas un kļuva par neatkarīgās valsts kultūras pamatu. Latvijas mazākumtautību kultūras sāka savu īpašo attīstības ceļu pēc 1918. gada 18. novembra, kad etnokulturālie kopumi kļuva par minoritātēm un pie tiem piederīgie iedzīvotāji – par Latvijas pilsoņiem (sk.: *Dribins L., Goldmanis J. Mazākumtautību devums Latvijas Republikas kultūrā. Grām.: Stradiņš J. (red.) Latvieši un Latvija: akadēmiskie raksti. IV sējums „Latvijas kultūra, izglītība, zinātne”.* Rīga: *Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013, 231. lpp.*). Jau drīz pēc Latvijas valsts nodibināšanas, proti, 1919. gada 23. augustā, pieņemtais pavalstniecības likums piešķīra Latvijas pilsonību visām personām – neatkarīgi no tautības –, kuras oficiāli Latvijā bija dzīvojušas līdz Pirmā pasaules kara sākumam. Starpkaru periodā, piemēram, 1935. gadā 77 procenti no visiem Latvijas iedzīvotājiem bija latvieši; 8,8 procenti – krievi; 4,9 procenti – ebreji; 3,3 procenti – vācieši; 2,5 procenti – poļi. Citu tautību īpatsvars bija neliels, zem diviem procentiem (sk. *B. Zepas viedokli lietas materiālu 4. sēj. 13. lp.*). Tādējādi Satversmes ievadā lietotais jēdziens „Latvijas tauta” aptver visus indivīdus neatkarīgi no to tautības, kuriem ir juridiska saikne ar Latviju, proti, Latvijas pilsonība (sk.: *Ījabs I., Levits E., Paparinskis M., Pleps J. 2. panta komentārs. Grām.: Balodis R. (zin. red.) Latvijas Republikas Satversmes*

komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 249. lpp.).

Satversmes 114. pants, kas ir sistēmiski saistīts ar Satversmes ievadu un 2. pantu, izceļ mazākumtautības un nostiprina to tiesības Latvijas valstī. Šādu Satversmes 114. panta tvēruma izpratni apliecina arī deklarācija, ko Latvijas Republika iesniedza 2005. gada 26. maijā, ratificējot Minoritāšu konvenciju. Proti: „Latvijas Republika paziņo, ka termins „nacionālās minoritātes”, kas nav definēts Konvencijā, Konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu” (*sk. likuma „Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” 2. pantu*). Tādējādi Latvija par kritērijiem indivīda piederībai pie mazākumtautības atzinusi kultūras, reliģijas un valodas atšķirību, pilsonību un konkrētās mazākumtautības vēsturisko saikni ar Latviju.

Likuma „Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” 2. pantā ir noteikts: „Personas, kas nav Latvijas vai citas valsts pilsoņi, bet pastāvīgi un legāli dzīvo Latvijas Republikā, nepieder nacionālajai minoritātei Konvencijas izpratnē atbilstoši attiecīgajā Latvijas Republikas deklarācijā sniegtajai nacionālās minoritātes definīcijai, bet kas sevi identificē ar šai definīcijai atbilstošu nacionālo minoritāti, var izmantot Konvencijā paredzētās tiesības, ja vien likums nenosaka izņēmumus.”

Ratificējot Minoritāšu konvenciju, Latvija ir pievienojusi deklarāciju, kurā ir uzsvērusi to vēsturisko apstākļu ietekmi, kuri radušies padomju okupācijas rezultātā (*sk. Latvijas deklarācijas, ratificējot Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību, preambulu*).

Satversmes tiesa šo vēsturisko apstākļu ietekmi ir analizējusi jau spriedumā lietā Nr. 2004-18-0106 un analizēja arī izskatāmajā lietā, ievērojot tās konkrētos apstākļus. Latvijas vēsturisko apstākļu ietekmi uz etniskā sastāva izmaiņām uzsvērusi Saeima un lietā pieaicinātās personas Tieslietu ministrija,

Kultūras ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, tiesībsargs, R. Āboltiņš, I. Druviete, D. Hanovs un B. Zepa.

Padomju okupācijas laikā Latvijas teritorijā lielā skaitā ieradās migranti no toreizējās PSRS teritorijas. Kā savā viedoklī norādījusi B. Zepa, periodā no 1951. gada līdz pat 1990. gadam imigrācijas rādītāji Latvijā pārsniedza emigrācijas rādītājus, turklāt migrācijas apjoma pieaugums atsevišķos periodos bijis viens no augstākajiem pasaulē (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 3. lp.*). Līdz ar to padomju okupācijas laikā latviešu tautības iedzīvotāju īpatsvars Latvijā būtiski samazinājās. Piemēram, 1959. gadā tas bija 62 procenti, bet 1989. gadā – vairs tikai 52 procenti. Tātad 1989. gadā 48 procenti no Latvijas iedzīvotāju kopskaita bija citu tautību cilvēki, proti, 34 procenti – krievi; 4,5 procenti – baltkrievi; 3,5 procenti – ukraiņi; 2,3 procenti – poļi, bet pārējo mazākumtautību īpatsvars nerasniedza divus procentus (*sk. B. Zepas viedokli lietas materiālu 4. sēj. 13. lp.*).

Tādējādi padomju okupācijas laikā ievērojami mainījās Latvijas sabiedrības vēsturiskais etniskais sastāvs. Pēc valsts neatkarības atjaunošanas Latvijā līdzās vēsturiskajām mazākumtautībām dzīvo padomju okupācijas laikā ieradušies migranti un viņu pēcnācēji. Turklāt Latvijā ir arī topošas mazākumtautības, piemēram, tie padomju laika migranti, kuri nepieder pie vēsturiskajām mazākumtautībām, bet Latvijā īstenotās mazākumtautību integrācijas politikas rezultātā pakāpeniski atgūst savu kultūru, valodu un līdz ar to arī mazākumtautībām raksturīgo patību (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 6. sēj. 98., 101. un 108. lp.*).

Minoritāšu konvencijai pievienotā Latvijas deklarācija un 2005. gada 26. maija likuma „Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” 2. pants apliecina, ka Satversmes 114. panta tiesību izmantošanas iespēja ir attiecināta arī uz padomju laika migrantiem. Proti, ja Latvijā pastāvīgi dzīvojoša persona sevi identificē ar Latvijas teritorijā vēsturiski dzīvojošu mazākumtautību, tā var izmantot Satversmes 114. pantā garantētās tiesības.

23. Turpinot izvērtējumu, Satversmes tiesai jānoskaidro, kādas tiesības un pienākumus nosaka Satversmes 114. pants.

Kā jau tika norādīts iepriekš šajā spriedumā, Satversmes 114. pants atklāj Satversmes ievadā ietvertā mazākumtautību cieņas principa saturu. Līdz ar to Latvijā līdz ar latviskajām vērtībām tiek sargāta arī mazākumtautību savdabība. Atšķirībā no citiem Satversmes 8. nodaļas pantiem 114. pants ir saturiski savdabīgs, proti, tas aptver ne tikai personas tiesības saglabāt savu valodu un kultūru, bet arī kolektīvas tiesības ar vienotu mērķi – nodrošināt mazākumtautības identitātes saglabāšanos un attīstību, jo pie mazākumtautības piederoša persona savu identitāti var saglabāt tikai kopīgi ar citām pie attiecīgās mazākumtautības piederošām personām.

Satversmes 114. pantā ietverto tiesību saturs atklājams kopsakarā ar Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības jomā.

Nacionālo minoritāšu tiesības atzītas Pakta 27. pantā. Cilvēktiesību komiteja Vispārējā komentārā Nr. 23 skaidro: lai nacionālā minoritāte varētu saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, valstīm jāgarantē tai iespēja lietot šo valodu, veidot savas skolas un kultūras vai reliģijas centrus [sk.: *UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities), 8 April 1994, CCPR/C/21/Rev.1/Add.5*]. Tas nozīmē, ka valsts nedrīkst liegt mazākumtautībām īstenot šāda veida iniciatīvas. Turklāt valstij savu iespēju robežās būtu jāatbalsta šādas iniciatīvas gan finansiāli, gan administratīvi.

Minoritāšu konvencijā atzīts, ka nacionālo minoritāšu un tām piederīgo personu tiesību un brīvību aizsardzība ir neatņemama starptautiskās cilvēktiesību aizsardzības sistēmas daļa, un precizēts mazākumtautību tiesību aizsardzības tvērums. Minoritāšu konvencija satur noteiktus principus, kas dalībvalstīm jāievēro, īstenojot tās vispārējo mērķi – radīt tolerances un dialoga atmosfēru plurālā sabiedrībā –, un vienlaikus dod dalībvalstīm rīcības brīvību attiecībā uz konkrētu pasākumu īstenošanu (*sk. arī Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību preambulas 13. atkāpi un 1. pantu*).

23.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka mazākumtautību valodu lietojuma proporcijas samazināšana valsts un pašvaldību skolās pamatizglītības pakāpē un pāreja uz latviešu mācībvalodu vidējās izglītības pakāpē neatbilst Minoritāšu konvencijas 14. panta otrajā daļā noteiktajam standartam (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 13.–17. lp.*). Šim viedoklim pēc būtības pievienojušās arī pieaicinātās personas S. Semenko, N. Rogaļeva.

Atbilstoši 1969. gada Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām (turpmāk – Vīnes konvencija) 31. pantam starptautiskā līgumā ietverta tiesību norma ir interpretējama labā ticībā, noskaidrojot tās gramatisko nozīmi un ņemot vērā tās kontekstu, kā arī līguma priekšmetu un mērķi. Attiecīgi ir interpretējams arī Minoritāšu konvencijas 14. pants.

Minoritāšu konvencijas 14. pants precizē nacionālo minoritāšu identitātes saglabāšanai nepieciešamo izglītības tiesību tvērumu. Šo pantu veido trīs saturiski saistītas daļas. Minoritāšu konvencijas 14. panta pirmā daļa paredz, ka jebkura persona, kas pieder pie nacionālās minoritātes, ir tiesīga apgūt savas minoritātes valodu, kas ir viens no līdzekļiem, ar kuriem šādas personas var apliecināt un saglabāt savu identitāti (*sk. Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību un to paskaidrojošā ziņojuma 74. punktu*). Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa noteic, ka noteiktos apstākļos personai, kas pieder pie nacionālās minoritātes, ir jābūt iespējām iegūt izglītību attiecīgās nacionālās minoritātes valodā vai mācīties šo valodu. Savukārt 14. panta trešā daļa paredz, ka šā panta otrā daļa ir īstenojama tā, lai netraucētu valsts valodas apguvi.

Minoritāšu konvenciju paskaidrojošajā ziņojumā attiecībā uz tās 14. panta otro daļu norādīts, ka tajā ietvertais nosacījums attiecas gan uz nacionālās minoritātes valodas apgūšanu, gan izglītības iegūšanu nacionālās minoritātes valodā. Atzīstot iespējamo finanšu, administratīvo un tehnisko slogu, kas varētu rasties, šis noteikums formulēts tā, ka atstāj konvencijas dalībvalstīm plašu rīcības brīvību (*sk. Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību un to paskaidrojošā ziņojuma 75. un 76. punktu*). Tātad dalībvalstīm ir atstātas izvēles iespējas, ievērojot Minoritāšu konvencijas

mērķus, nodrošināt viena nosacījuma vai abu nosacījumu īstenošanu, turklāt ņemot vērā pieejamos resursus un izveidoto izglītības sistēmu.

Tādējādi no Satversmes 114. panta, interpretējot to kopsakarā ar starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem mazākumtautību aizsardzības jomā, izriet mazākumtautību tiesības attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, tostarp valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros.

23.2. Tālāk Satversmes tiesai ir jānoskaidro, kādi ir valsts pienākumi mazākumtautību tiesību nodrošināšanā valsts uzturētās izglītības sistēmas ietvaros valsts un pašvaldību izglītības iestādēs.

Pieteikuma iesniedzējs ir atsaucies uz Konsultatīvās komitejas viedokļos par Latviju ietvertajiem apsvērumiem un uzsvēris, ka komiteja saskata Latvijas situācijā virkni problēmu.

Kontekstu, kurā ir interpretējams Latvijai saistošais Minoritāšu konvencijas standarts, veido arī citu dalībvalstu prakse un šīs prakses analīze, kas ļauj pārliccināties par to pasākumu atbilstību, kurus dažādas valstis ir veikušas konvencijas īstenošanai. Attiecībā uz Vīnes konvencijas 31. panta 3. punkta „b” apakšpunktu, kas noteic, ka līdz ar līguma kontekstu ir jāievēro arī līguma piemērošanas prakse, kas apliecina dalībvalstu vienošanos par tā iztulkošanu, Starptautisko tiesību komisija norāda, ka uz līguma pamata izveidotas ekspertu komitejas viedoklis var sekmēt valstu prakses veidošanos vai šādu praksi konstatēt [*International Law Commission, Draft Conclusions on Subsequent Agreements and Subsequent Practice in Relation to the Interpretation of Treaties. 2018, (A/73/10), Conclusion 13, commentary, paras. 11–12, pp. 110–111*]. Starptautisko tiesību komisija savos secinājumos norādījusi, ka ekspertu komiteja, īstenojot līgumā noteikto kompetenci, var sniegt savu pienesumu līguma interpretācijā saistībā ar valstu prakses analīzi. Taču ekspertu komitejas kompetence ir jānošķir no tiesas kompetences. Proti, tikai tiesa sniedz juridiski saistošu starptautiska līguma interpretāciju. Ekspertu komitejas secinājumi un rekomendācijas ir jāņem vērā, balstoties uz labās ticības principu līgumsaistību ievērošanā [*sk.: ibid., para. 23, p. 115*].

Satversmes tiesa ir iepazinusies ar Konsultatīvās komitejas 2018. gada viedokli trešā monitoringa cikla ietvaros par Latviju attiecībā uz lietā izskatāmo jautājumu. Konsultatīvās komitejas viedoklis par Latviju ir tāds, ka neviens no īstenotajiem pasākumiem nedrīkst mazināt skolas lomu mazākumtautības identitātes, tostarp kultūras, tradīciju un nacionālā mantojuma, saglabāšanā. Valsts iestādes tiek atkārtoti aicinātas nodrošināt nepārtrauktu pieeju izglītībai mazākumtautību valodās visā valsts teritorijā, lai apmierinātu esošo pieprasījumu. Taču, vērtējot izglītības reformu, ir norādīts uz nepieciešamību stiprināt arī valsts valodas zināšanas pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo vidū (*sk. Konsultatīvās komitejas trešā viedokļa par Latviju, No. ACFC/OP/III(2018)001, 152. un 154. punktu*). Konsultatīvā komiteja savā viedoklī izsaka savas domas par izglītību mazākumtautību valodās, kritizē valsts rīcību un pauž nožēlu par Latvijas centieniem nostiprināt valsts valodu kā pamata mācību valodu valsts izveidotajā vienotajā izglītības sistēmā (*sk. Konsultatīvās komitejas trešā viedokļa par Latviju, No. ACFC/OP/III(2018)001, 146.–156. punktu*). Satversmes tiesa konstatē, ka arī Komiteja par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu paudusi satraukumu par izglītības reformas procesa ietekmi uz mazākumtautību tiesībām Latvijā (*sk.: Concluding Observations on the Combined Sixth to Twelfth Periodic Reports of Latvia. 25 September 2018. CERD/C/LVA/CO/6-12, para. 20*).

Satversmes tiesa secina, ka minētajos viedokļos ietvertie apsvērumi varētu būt pausti, pamatojoties uz ekspertiem pieejamo informāciju. Kā tiesas sēdē norādīja tiesībsargs, viņam nācies konstatēt, ka šādām komitejām nav pieejama pilnīga un vispusīga informācija un juridiskā argumentācija (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 6. sēj. 131. un 136. lp.*). Uz šo apstākli tiesas sēdē vērsa uzmanību arī Ārlietu ministrijas pārstāvji (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 128.–129. lp.*). Satversmes tiesa pievienojas šim viedoklim un nesaskata pamatu izdarīt secinājumu, ka no Minoritāšu konvencijas izrietētu valsts pienākums nodrošināt tādu mazākumtautības valodas, etniskās un kultūras savdabības saglabāšanas un

attīstīšanas veidu kā izglītības iegūšana mazākumtautības valodā vai noteiktā šīs valodas lietojuma proporcijā valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros valsts un pašvaldību skolās, neņemot vērā valsts konstitucionālo sistēmu un vispārējo Minoritāšu konvencijas mērķi – radīt tolerances un dialoga atmosfēru plurālā sabiedrībā. Minoritāšu konvencija atstāj valstīm lielu rīcības brīvību tajā noteikto principu iedzīvināšanā, ļaujot ņemt vērā katras valsts konstitucionālās sistēmas, vēsturiskās un ģeopolitiskās situācijas īpatnības un konstitucionālajos pamatlikumos noteiktos demokrātiskas tiesiskas valsts pamatprincipus. To apliecina arī citu dalībvalstu prakse attiecībā uz izmantotajiem izglītības modeļiem. Proti, Minoritāšu konvencijas dalībvalstu izraudzītie risinājumi mazākumtautību tiesību nodrošināšanai ir atšķirīgi, tomēr visvairāk izplatītais risinājums ir skolas, kurās dominē valsts valoda un valsts noteikti mācību priekšmeti tiek pasniegti mazākumtautības valodā vai ar tās palīdzību (*sk.: Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2 March 1996, para. 2.3.2*). Satversmes tiesa konstatē, ka arī Konsultatīvās komitejas ziņojumos par Minoritāšu konvencijas īstenošanu dalībvalstīs atspoguļota ļoti atšķirīga prakse attiecībā uz tās 14. panta saistību izpildi. Konsultatīvā komiteja kopumā ir atzinusi par Minoritāšu konvencijai atbilstošu dažādu valstu praksi [*sk., piemēram, Fourth Opinion on Finland, No. ACFC/OP/IV(2016)002, Fourth Opinion on Germany, No. ACFC/OP/IV(2015)003, Fourth Opinion on Sweden, No. 2017ACFC/OP/IV(2017)004*]. Valstu prakses dažādība liedz izdarīt secinājumus par vienotu Minoritāšu konvencijas 14. panta interpretāciju.

Minoritāšu konvencijas mērķis ir stiprināt Eiropas Padomes dalībvalstu solidaritāti Eiropas kultūrtelpā. Proti, mazākumtautību tiesību aizsardzības mērķis ir sekmēt visas sabiedrības bagātināšanos un solidaritāti. Arī Satversmes 114. pantā garantētās mazākumtautību tiesības ir vērstas uz līdzsvara nodrošināšanu sabiedrībā, radot labvēlīgu vidi mazākumtautību valodu, etniskās un kultūras savdabības saglabāšanai un vienlaikus nodrošinot pienācīgu cieņu konstitucionālajām vērtībām. Šis mērķis ir īstenojams, ja

sabiedrība kopumā un citstarp arī pašas mazākumtautības uztver mazākumtautību tiesību īstenošanu kā visas sabiedrības bagātināšanu. Mazākumtautību tiesību īstenošana nedrīkst būt vērsta uz sabiedrības segregāciju un apdraudēt sabiedrības vienotību. Atšķirīgām identitātēm piederīgo atkāpšanās katram savā identitātes telpā apdraud demokrātiskā diskursa un kopējas darbības iespējamību vienotā sabiedrībā (sk.: *Fukuyama F. Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition. London: Profile Books, 2018, p. 165*).

Demokrātiskas sabiedrības kopējās bagātināšanās princips ir jāievēro arī izglītības jomā. Proti, valstij ir jāatbalsta mazākumtautību savdabības saglabāšana un attīstība vienotas izglītības sistēmas ietvaros, veicinot kopējas demokrātiskas sabiedrības identitātes veidošanos, nevis – pretstatot mazākumtautību tiesības kopējām sabiedrības interesēm. Arī Bērnu tiesību konvencija citstarp paredz valsts pienākumu neliegt bērnam, kas pieder pie etniskās vai lingvistiskās minoritātes, tiesības kopā ar citiem šai minoritātei piederīgajiem baudīt savas kultūras vērtības vai lietot dzimto valodu (sk. *Bērnu tiesību konvencijas 30. pantu*), bet paredz arī to, ka viens no izglītības mērķiem ir ieaudzināt bērnam cieņu pret tās valsts nacionālajām vērtībām, kurā viņš dzīvo (sk. *Bērnu tiesību konvencijas 29. panta pirmās daļas „c” apakšpunktu*).

Tādējādi valsts pienākums ir nodrošināt iespējas valsts un pašvaldību skolās iegūt tādu izglītību, kas nostiprina demokrātiskas sabiedrības kopējo identitāti.

24. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka mazākumtautību valodu lietojuma proporcijas samazināšana valsts un pašvaldību skolās pamatizglītības pakāpē, kā arī pāreja uz latviešu valodu kā mācībvalodu vidējās izglītības pakāpē apdraud mazākumtautību tiesību īstenošanu. Pieteikuma iesniedzēja argumenti pēc būtības attiecas gan uz valsts pienākuma, iespējams, nepienācīgu izpildi, gan uz iespējamo mazākumtautības tiesību ierobežojumu.

Ievērojot Pieteikuma iesniedzēja un pieaicināto personu paustos apsvērumus, izskatāmajā lietā Satversmes tiesai ir jāatbild uz šādiem jautājumiem:

1) vai, pieņemot apstrīdētās normas, ir ievērots labas likumdošanas princips;

2) vai izglītības sistēmā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs ir nodrošinātas iespējas saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, etnisko un kultūras savdabību.

24.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka, izstrādājot un pieņemot apstrīdētās normas, neesot pietiekami iesaistīti un uzklausi mazākumtautību pārstāvji, ka viņu priekšlikumi neesot pietiekami izvērtēti (*sk. pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 11. lp.*). Saeima šim Pieteikuma iesniedzēja uzskatam nepiekrīt un uzsver, ka visi mazākumtautību pārstāvju iebildumi esot izskatīti un par tiem esot balsots (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 38. lp.*).

Minoritāšu konvencijas 15. pants uzliek valstij pienākumu radīt tādas apstākļus, lai pie mazākumtautībām piederošas personas varētu piedalīties sabiedriskajā dzīvē, īpaši tad, kad tiek skatīti jautājumi, kas skar mazākumtautības. Konsultatīvā komiteja šajā pantā ietverto saistību izpildi Konvencijas dalībvalstīs ir vērtējusi, analizējot pie mazākumtautībām piederošo personu līdzdalību ne tikai vēlēšanās institūcijās, bet arī ekspertu komisijās, nevalstiskajās organizācijās un iestādēs, kas izveidotas sociālo, kultūras un ekonomisko jautājumu risināšanai. Proti, mazākumtautību tiesībām uz līdzdalību sabiedriskajā dzīvē ir plašs tvērums (*sk.: Verstichel A. Participation, Representation and Identity. The Right of Persons Belonging to Minorities to Effective Participation in Public Affairs: Content, Justification and Limits. Antwerp: Intersentia, 2009, p. 32*).

Kā Satversmes tiesa jau atzinusi, ikvienam lēmumam, kas attiecas uz sabiedrības dzīvē nozīmīgu jautājumu, Satversme izvirza noteiktas prasības, kas nodrošina lēmumu pieņemšanu sabiedrības interesēs atbilstoši demokrātiskas tiesiskas valsts principam (*sal. ar Satversmes tiesas 2005. gada*

13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 7. punktu). Likumdošanas procesam ne vien jāatbilst normatīvajos aktos noteiktajām formālajām prasībām, bet arī jāveicina personu uzticēšanās valstij un tiesībām (sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-17-01 21.3. punktu).

Satversmes tiesa arī atzinusi, ka likumdevējam ir jānodrošina tāds normatīvo aktu izstrādes process, kurā būtu notikusi pietiekama viedokļu uzklaušana, tostarp priekšlikumu, arī alternatīvu, izvērtēšana (*sal. ar Satversmes tiesas 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 28.1. punktu*). Tādējādi labas likumdošanas principa ievērošana tādu lēmumu pieņemšanā, kuri skar mazākumtautību tiesības, nozīmē to, ka tiek ievērotas pie mazākumtautībām piederošo personu līdzdalības tiesības, proti, tiek uzklauti un izvērtēti attiecīgo personu vai sabiedrības grupu viedokļi un priekšlikumi.

Lai nodrošinātu sabiedrības, tostarp mazākumtautību, iesaisti demokrātiskā diskusijā, likumdevējs izskata likumprojektu atklāti Saeimas un tās komisiju sēdēs, kurās ir iespēja to apspriest un deputāti var izmantot savas tiesības izteikties un balsot. Demokrātiskā tiesiskā valstī likumdevējam ir arī pienākums savlaicīgi un pienācīgi informēt un pēc iespējas likumdošanas procesā iesaistīt sabiedrību un konsultēties ar ieinteresētajām personām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu*). Labas likumdošanas principa ievērošana sekmē to, ka sabiedrībā veidojas pārliecība par pieņemto lēmumu tiesiskumu.

Apstrīdētās normas ir pieņemtas ar diviem atsevišķiem likumu grozījumiem, proti, ar 2018. gada 22. marta likumu „Grozījumi Izglītības likumā” un tajā pašā dienā pieņemto likumu „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā”. Abu likumprojektu izskatīšana ir bijusi saistīta. Tas izriet citstarp no to sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumos (turpmāk – anotācijas) ietvertās informācijas par abu tiesību aktu izstrādes nepieciešamību un saistību. Anotācijās izklāstīts iecerētā regulējuma mērķis, raksturotas pašreizējās problēmas, iekļauti pētījumu dati un informācija par regulējuma konstitucionalitāti. Satversmes tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrijas

pārstāve O. Arkle apstiprināja, ka abu likumu grozījumi apspriesti Konsultatīvajā padomē mazākumtautību izglītības jautājumos (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 6. sēj. 6. lp.*).

Saeimas kārtības rullis ievērojamu likumprojekta sagatavošanas darba daļu pirms tā izskatīšanas Saeimas sēdēs uztic Saeimas komisijām, un tieši atbildīgā komisija nodrošina to, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 18. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka abi likumprojekti, kuros ietvertas apstrīdētās normas, ir izskatīti 12. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs 2018. gada 14. un 28. februārī, 1. un 14. martā. Visās komisijas sēdēs ir piedalījies izglītības un zinātnes ministrs K. Šadurskis, vairāku citu ministriju pārstāvji, Saeimas Juridiskā biroja pārstāve, Tiesībsarga biroja pārstāve, kā arī sociālie partneri, nozares pārstāvji un vecāku pārstāvji (*sk. 12. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2015. gada 14., 28. februāra un 1., 14. marta sēžu protokolus lietas materiālu 2. sēj. 73.–155. lp.*).

Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs klātesošie ir izteikušies un diskutējuši (*sk. 12. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2018. gada 14., 28. februāra un 1., 14. marta sēžu audioierakstus un protokolus lietas materiālu 2. sēj. 73.–155. lp. un 3. sēj. 1.–77. lp.*). Komisijas sēžu materiāli apliecina, ka visi noteiktajā termiņā iesniegtie priekšlikumi ir apspriesti un izvērtēti. Ir vērtēts arī Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos paustais viedoklis (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 101.–103. lp.*). Deputāti, citstarp arī tie, kuri iesnieguši pieteikumu par izskatāmās lietas ierosināšanu, ir iesnieguši priekšlikumus, komisija ir vērtējusi katru no tiem, turklāt skaidrojumus par tiem sniedzis izglītības un zinātnes ministrs K. Šadurskis un ministrijas pārstāvji (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 92.–110. lp.*). Par katru priekšlikumu ir balsots. Saeima abus likumprojektus ir izskatījusi trijos lasījumos un likumus pieņēmusi 2018. gada 22. martā. Valsts prezidents abus likumus ir izsludinājis 2018. gada 2. aprīlī.

Satversmes tiesa uzsver, ka labas likumdošanas princips, citstarp arī mazākumtautību tiesību jomā, negarantē konkrētu vienai personai vai personu grupai vēlamu rezultātu, tomēr tā ievērošana ikvienam dod pārliecību par to, ka attiecīgais jautājums ir demokrātiski apspriests, proti, dažādi viedokļi ir pausti un analizēti, un labākais iespējamais līdzsvars starp dažādām konfliktējošām tiesībām un interesēm ir ticis meklēts, ievērojot Satversmē ietvertās vērtības un vispārējos tiesību principus. Satversmes tiesa nav guvusi apstiprinājumu Pieteikuma iesniedzēja paustajiem apsvērumiem par to, ka mazākumtautību pārstāvju viedoklis par apstrīdētajām normām neesot uzklauts. Lietā nav strīda par citiem apstrīdēto normu pieņemšanas aspektiem.

Tādējādi apstrīdēto normu pieņemšanā ir ievērots labas likumdošanas princips.

24.2. Satversmes tiesai jāpārliecinās par to, vai valsts izveidotās izglītības sistēmas ietvaros valsts un pašvaldību skolās ir radīta iespēja saglabāt un attīstīt mazākumtautību valodu, etnisko un kultūras savdabību, vienlaikus nodrošinot demokrātiskas sabiedrības kopējās identitātes stiprināšanu.

Saeima un vairākas lietā pieaicinātās personas – Ārlietu ministrija, I. Druviete, D. Hanovs un B. Zepa – uzsver, ka izskatāmās lietas apstākļos ir būtiski ņemt vērā apstrīdēto normu pieņemšanas kontekstu, proti, okupācijas atstāto un joprojām jūtamo negatīvo ietekmi uz valsts valodas lietojumu sabiedrībā kopumā (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 83., 87. lp. un 4. sēj. 3.–9. un 21. lp.*). To atzinusi arī Konsultatīvā komiteja trešajā viedoklī par Latviju, norādot, ka Latvijas sabiedrība joprojām cīnās ar pagātnes sekām (*sk. Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzību konsultatīvās komitejas otrā, 2018. gada 23. februāra viedokļa par Latviju kopsavilkumu*).

Īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, jau tika analizēti lietā Nr. 2004-18-0106 (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. un 2. punktu*). Uz tiem norādīts arī šā sprieduma 22. punktā. Okupācijas varas veicinātās migrācijas dēļ aktuāls kļuva valodu lietojuma

jautājums. Kaut arī daļa no padomju laika migrantiem nebija krievu tautības cilvēki, tomēr vienīgā viņu saziņas valoda Latvijā bija krievu valoda. Saziņas jautājums tika atrisināts, īstenojot vispārēju rusifikāciju, ļaujot ikdienas saziņā bez ierobežojumiem lietot krievu valodu un uzspiežot tās lietošanu valsts iestādēs.

Izglītības jomā rusifikācija tika realizēta, skolās ar latviešu mācību valodu īpašu uzmanību veltot krievu valodas apguvei, kā arī izveidojot skolas, kurās mācību valoda bija tikai krievu valoda, un tādējādi pēc būtības radot segregētu izglītības sistēmu. Tādējādi pēc valodas lietojuma sabiedrībā, citstarp arī izglītības sistēmā, ilgstoši tika privileģēta krievu valoda un tās izplatība visā sabiedrībā strauji palielinājās (sk. *B. Zepas viedokli lietas materiālu 4. sēj. 4. lp.*). Par okupācijas ietekmi uz valodu lietojumu izglītības sistēmā liecina arī Pieteikuma iesniedzēja un lietā pieaicināto personu S. Semenko, D. Kļukina un N. Rogaļevas paustie apsvērumi par to, ka daudzi bērni, sākot mācības skolā, vispār neprot latviešu valodu un tāpēc viņiem ir grūti apgūt mācību saturu valsts valodā. Vēl arvien skolotājiem, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, esot lielas grūtības sazināties valsts valodā, tostarp nodrošināt izglītības programmu apguvi skolā valsts valodā (sk. *tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 59. un 74. lp.*).

Lietā pieaicinātās personas I. Druviete un B. Zepa norādīja, ka būtisks faktors, kas ietekmē mazākumtautību viedokli par apstrīdētajām normām un vispār valsts valodu, ir lingvistiskā attieksme. Ar lingvistisko attieksmi ir saprotams subjektīvu faktoru kopums, piemēram, sociālo grupu un indivīdu valodas uztveres īpatnības, attieksme pret dažādām valodām un valsts institūciju veiktajiem valodas situācijas regulēšanas pasākumiem. Lingvistisko attieksmi citstarp ietekmē vide, kurā bērns attīstās (sk.: *Baltaiskalna D. Lingvistiskās attieksmes – būtisks valodas politikas faktors. Grām.: Vēbers E. (red.) Integrācija un etnopolitika. Rīga: Jumava, 2000, 231.–232. lpp.*).

Attieksmi pret latviešu valodu citstarp ietekmējot arī tas apstāklis, ka pēc Latvijas neatkarības atgūšanas latviešu valodai Satversmē ir nostiprināts

vienīgās valsts valodas statuss, savukārt krievu valoda ir zaudējusi oficiālo statusu, kāds tai bija padomju okupācijas laikā.

Saeima un vairākas lietā pieaicinātās personas ir uzsvērušas, ka arī pēc valsts neatkarības atgūšanas krievu valoda Latvijā tiek plaši lietota sabiedrībā. Krievu valodas izvēle ir pieejama kinoteātros un televīzijas pārraidēs (tiek nodrošināts subtitru tulkojums krievu valodā). Daudzu plašsaziņas līdzekļu saturs pamatā tiek veidots krievu valodā, arī daudzi preses izdevumi ir pieejami tikai krievu valodā. Šādā situācijā nav citas Latvijas mazākumtautības, kuru identitātes atgūšanai pēc padomju okupācijas laikā ilgstoši īstenotās rusifikācijas politikas Latvijas valsts jau kopš savas neatkarības atjaunošanas sniedz atbalstu (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 50.–52. lp. un 6. sēj. 106., 114. lp.*). Arī citas lietā pieaicinātās personas pauda viedokli, ka krievu valoda Latvijā ir pašpietiekama, proti, ikdienas saziņā esot iespējams iztikt tikai ar krievu valodu un valsts valodu nemaz nezināt (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 5. sēj. 54. un 86.–87. lp.*). Tātad nav noliedzams valsts pienākums radīt priekšnoteikumus mazākumtautību līdzdalībai demokrātiskai sabiedrībai raksturīgā diskursā, bet arī mazākumtautībām būtu jāizrāda iniciatīva piedalīties šajā diskursā valsts valodā. Uz to norādīja arī D. Hanovs, uzsverot, ka principiāli noraidošā attieksme pret valsts valodu un nepietiekama iniciatīva piedalīties kopējā pilsoniskās sabiedrības diskursā kavējot pilsoniskās sabiedrības attīstību. Pie mazākumtautībām piederošu indivīdu iniciatīva esot būtisks sabiedrības integrācijas priekšnoteikums. Mazākumtautībām vajagot efektīvi līdzdarboties, piedāvājot katrai no tām pieņemamus risinājumus Satversmes noteiktā ietvarā (*sk. tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 6. sēj. 35. lp.*).

Lai indivīds vēlētos un varētu piedalīties sabiedrības dzīvē, viņam ir nepieciešamas atbilstošas valsts valodas zināšanas. Valsts valoda līdz ar citām savām sociālajām funkcijām veic arī specifiskus valstiski svarīgus uzdevumus, jo nodrošina valsts funkcionēšanu un komunikāciju starp personu un valsti (*sk.: Lässig C. L. Deutsch als Gerichts- und Amtssprache. Berlin: Duncker & Humblot, 1980, S. 11–15*). Satversmes ievads atklāj vērtības, kas ir iekļaujošas

demokrātiskas sabiedrības veidošanas pamats. Latviešu valoda ir viena no šīm vērtībām. Tā ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa. No valsts valodas konstitucionālā statusa izriet valsts valodas funkcija būt par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu (sk. *Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedokļa „Par valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu” 319. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka latviešu valoda pilda vienīgās valsts valodas funkcijas, proti, ir visu Latvijas iedzīvotāju savstarpējās saziņas valoda un demokrātisko sabiedrību vienojoša valoda (sk. *Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu*). Līdz ar to ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot šis valsts valoda, turklāt tādā līmenī, lai varētu pilnvērtīgi piedalīties demokrātiskās sabiedrības dzīvē. Sabiedrības locekļi, kas izprot un ciena vērtības, uz kurām balstīta Satversme, ir demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanas priekšnoteikums.

Līdz ar to Satversmes 114. pantā noteiktās tiesības tiek īstenotas, mazākumtautībām piedaloties demokrātiskas sabiedrības diskursā valsts valodā.

24.3. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka izglītības prioritārais mērķis ir nodrošināt izglītojamo tiesības saņemt tādu izglītību, kas ļautu veidot un stiprināt sajūtu, ka viņi ir piederīgi Latvijai (sk. *Satversmes tiesas 2017. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-03-01 19.3. punktu*). Līdz ar to izglītības sistēmas uzdevums ir nodrošināt, lai ikviens izglītojamais, tostarp pie mazākumtautības piederošs, zinātu valsts valodu tādā līmenī, ka varētu pēc savas izvēles piedalīties sabiedrības dzīvē un līdzdarboties valsts demokrātiskajos procesos. Pārbaudot, vai valsts izpilda šo pienākumu, Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai valsts un pašvaldību izglītības iestādēs ir nodrošinātas iespējas pienācīgi apgūt valsts valodas prasmes, kā arī saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Satversmes tiesa jau norādījusi, ka tiesību norma par to, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā, ir pieņemta jau 1998. gadā (*sk. šā sprieduma 20.2. punktu*). Izglītības likuma 2. pantā noteiktais mērķis ir nodrošināt katram Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli. Tas sasaucas ar Valsts valodas likuma mērķiem, citstarp mērķi iekļaut mazākumtautību pārstāvjus Latvijas sabiedrībā, ievērojot viņu tiesības lietot dzimto valodu vai citas valodas, un palielināt latviešu valodas ietekmi Latvijas kultūrvidē, tādējādi veicinot sabiedrības integrāciju. Saeima atbildes rakstā uzsvērusi, ka spēja brīvi lietot valsts valodu ne vien ir nepieciešama augstākās izglītības iegūšanai, bet ir arī būtisks priekšnoteikums profesionālajai izaugsmei, sabiedriskajai aktivitātei un izvēles iespējām attiecībā uz pieejamo informācijas telpu. Proti, indivīdam, kas prot valsts valodu, ir iespēja salīdzināt un kritiski izvērtēt iegūto informāciju un kvalitatīvi piedalīties publiskajā diskursā, kas ir neatņemama demokrātiskas sabiedrības sastāvdaļa (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 2. sēj. 24. lp.*). Valsts valodas zināšanas kā nepieciešams priekšnoteikums līdzdalībai demokrātiskas sabiedrības dzīvē uzsvērts vairāku pieaicināto personu – I. Druvietes, D. Hanova, Tieslietu ministrijas un Kultūras ministrijas – paustajos viedokļos (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 84., 87., 91. un 123. lp.*).

Savukārt Izglītības likuma 41. pants īpaši attiecas uz mazākumtautību izglītības programmu izstrādāšanas noteikumiem, citstarp šā panta otrā daļa noteic, ka mazākumtautību izglītības programmās iekļauj attiecīgās etniskās kultūras apguvei un mazākumtautību integrācijai Latvijā nepieciešamo saturu.

Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumu Nr. 747 „Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem” 2. punkts noteic, ka pamatizglītības satura īstenošanas mērķis ir vispusīgi attīstīts un lietpratīgs skolēns, kurš ir ieinteresēts savā intelektuālajā, sociāli emocionālajā un fiziskajā attīstībā, dzīvo veselīgi un droši, mācās ar prieku un interesi,

sociāli atbildīgi līdzdarbojas sabiedrības norisēs un uzņemas iniciatīvu, ir Latvijas patriots. Šo noteikumu 12. pielikuma „Pamatizglītības mazākumtautību programmas paraugs” 1. punkts noteic, ka pamatizglītības mazākumtautību programmas mērķis ir nodrošināt skolēna vispusīgu attīstību un vērtīborientāciju, lai skolēns gribētu un varētu valsts valodā turpināt vispārējo izglītību vai apgūt profesiju, iesaistīties sabiedrības dzīvē un veidoties par laimīgu un atbildīgu personību. Savukārt šo noteikumu 12. pielikuma 2. punkts noteic, ka, īstenojot mazākumtautību izglītības programmu, tiek nodrošināta etniskās kultūras apguve, veicināta valsts valodas un mācību satura integrēta apguve, sekmēta skolēna integrācija Latvijas sabiedrībā.

Minētais pielikums paredz, ka izglītības iestāde pedagoģiskā procesa īstenošanai izvēlas vienu no šādiem trim valodas lietojuma proporcijām mācību satura apguvei:

1) izglītības iestāde nosaka mācību priekšmetus, kas apgūstami latviešu valodā ne mazāk kā 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, un mācību priekšmetus, kas apgūstami mazākumtautības valodā un bilingvāli;

2) izglītības iestāde nosaka mācību priekšmetus, kas 1.–6. klasē apgūstami latviešu valodā ne mazāk kā 50 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, un mācību priekšmetus, kas apgūstami mazākumtautības valodā un bilingvāli, kā arī mācību priekšmetus, kas 7.–9. klasē apgūstami latviešu valodā ne mazāk kā 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, un mācību priekšmetus, kas apgūstami mazākumtautības valodā un bilingvāli;

3) izstrādājot savu izglītības programmu un iekļaujot tajā mācību priekšmetus, kas nav ietverti pamatizglītības programmas paraugā, izglītības iestāde nosaka mācību priekšmetus, kas 1.–6. klasē apgūstami latviešu valodā ne mazāk kā 50 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, un mācību priekšmetus, kas apgūstami mazākumtautības valodā un bilingvāli, kā arī mācību priekšmetus, kas 7.–9. klasē apgūstami latviešu valodā ne mazāk kā 80 procentu apjomā no kopējās

mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, un mācību priekšmetus, kas apgūstami mazākumtautības valodā un bilingvāli. Turklāt kopējais stundu skaits mācību priekšmetā noteikts trim gadiem, lai izglītības iestāde varētu elastīgi plānot mācību saturu un organizēt mācību procesu atbilstoši sasniedzamajiem rezultātiem, skolēnu vajadzībām un izglītības iestādes iespējām (sk. Ministru kabineta 2018. gada 27. novembra noteikumu Nr. 747 „Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem” 12. pielikuma 7. un 8. punktu).

Mazākumtautību tiesību nodrošināšana ir paredzēta arī vidējās izglītības pakāpē. Ministru kabineta 2013. gada 21. maija noteikumu Nr. 281 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem” 2. punkts noteic, ka viens no izglītības programmu galvenajiem mērķiem ir sekmēt izglītojamā sociāli aktīvu attieksmi, saglabājot un attīstot savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, kā arī pilnveidot izpratni par Latvijas Republikas Satversmē un citos tiesību aktos ietvertajiem cilvēktiesību pamatprincipiem (sk. *Ministru kabineta noteikumu Nr. 281 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem” 2.3. punktu*). Savukārt šo noteikumu 5. punkts noteic izglītības programmu galvenos uzdevumus, citstarp šādus: pilnveidot latviešu valodas, mazākumtautību valodas (mazākumtautību izglītības programmās) un svešvalodu kompetences kā personības garīgās, intelektuālās attīstības un pašrealizācijas līdzekli daudz kultūru sabiedrībā; pilnveidot izpratni par kultūras daudzveidību Latvijas un pasaules kultūras vērtību kontekstā; veicināt ieinteresētību un izpratni par savu vietu sabiedrībā, Latvijas un pasaules kultūras mantojumu, atbildīgu iekļaušanos kultūrvides veidošanā, pamatojoties uz demokrātijas principiem un humānām vērtībām (sk. *Ministru kabineta noteikumu Nr. 281 „Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, mācību priekšmetu standartiem un izglītības programmu paraugiem” 5.2., 5.3. un 5.4. punktu*).

Līdz ar to Izglītības likums un uz tā pamata noteiktie valsts standarti, kā arī izglītības programmu modeļi nodrošina iespējas apgūt mazākumtautības valodu, kā arī saglabāt mazākumtautību kultūru un identitāti, vienlaikus radot pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem vienlīdzīgas iespējas veidoties par pilnvērtīgiem Latvijas sabiedrības locekļiem. Šāda valsts pieeja izglītības sistēmas organizēšanai atbilst Satversmes 114. pantam kopsakarā ar Minoritāšu konvencijas 14. pantu. Proti, mazākumtautības tiesības attiecībā uz savas valodas lietošanu izglītības sistēmas ietvaros ir īstenojamas, nekaitējot valsts valodas apguvei vai izglītības iegūšanai valsts valodā (*sk. arī Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību tekstu un paskaidrojošā ziņojuma 78. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka tolerantas sabiedrības veidošanā citstarp liela nozīme ir pašu mazākumtautību iniciatīvai un sadarbībai, integrējoties kopējā demokrātiskā identitātē. Minoritāšu konvencijas preambulā atzīts, ka paralēli valsts pienākumiem arī ikvienai personai ir jārīkojas tādējādi, lai mazākumtautību tiesību īstenošana visos aspektos būtu vērsta uz sabiedrības bagātināšanu, nevis šķelšanu. Pakta preambulā uzsvērts, ka līdzās valsts pienākumiem arī katram atsevišķam cilvēkam ir pienākumi pret citiem cilvēkiem un kolektīvu, kura loceklis viņš ir. Izskatāmās lietas kontekstā ir būtiski vēlreiz uzsvērt arī Bērnu tiesību konvenciju, kurā noteikts, ka bērnam, lai viņš pilnīgi un harmoniski attīstītos kā personība, jābūt audzinātam miera, pašcieņas, iecietības, brīvības, vienlīdzības un solidaritātes garā (*sk. Bērnu tiesību konvencijas preambulu, 29. panta pirmās daļas „d” punktu un Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. panta pirmo daļu*). Demokrātiskas tiesiskas valsts pienākums ir nodrošināt katra cilvēka tiesību ievērošanu un radīt harmonisku ietvaru brīvas, izglītotas personības attīstībai. Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības ir tikai viens no šā ietvara elementiem, kas jālīdzsvaro ar kopējām sabiedrības vērtībām.

Satversmes tiesa nav guvusi apstiprinājumu Pieteikuma iesniedzēja uzskatam, ka apstrīdētās normas liegtu mazākumtautību tiesību īstenošanu.

Proti, valsts izveidotā izglītības sistēma valsts un pašvaldību izglītības iestādēs paredz saturu, kas nodrošina iespējas apgūt mazākumtautības valodu, kā arī saglabāt mazākumtautību kultūru un identitāti, vienlaikus radot pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem vienlīdzīgas iespējas veidoties par pilnvērtīgiem Latvijas sabiedrības locekļiem. Apstrīdētās normas arī neierobežo pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo iespējas kopt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Tādējādi apstrīdētās normas, ciktāl tās nosaka izglītības ieguves valodu valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, atbilst Satversmes 114. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1) izvērtēt 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam lietas Nr. 2018-22-01 ietvaros;

2) izbeigt lietu daļā par 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta otrās daļas, 3. panta pirmās un otrās daļas un 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam;

3) atzīt 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā” 1. panta otro daļu, 3. panta pirmo un otro daļu un 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam;

**4) atzīt 2018. gada 22. marta likuma „Grozījumi Izglītības likumā”
1. panta otro daļu, 3. panta pirmo un otro daļu un 2018. gada 22. marta
likuma „Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. pantu par atbilstošu
Latvijas Republikas Satversmes 114. pantam.**

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

S. Osipova